Riksdagens protokoll 1990/91:53

Onsdagen den 23 januari

Kl. 9.00–11.21

Protokoll 1990/91:53

Svar på interpellationer

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 17 januari.

2 § Svar på interpellation 1990/91:122 om framtida svensk vapenexport

Anf. 1 Statsrådet ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Gudrun Schyman har ställt ett antal frågor till mig angående den proposition om ny krigsmateriellagstiftning som är under beredning inom regeringskansliet.

Låt mig börja med frågan om när en proposition i krigsmaterielexportfrågan kommer att kunna föreläggas riksdagen. Som jag framhöll i ett frågesvar till Torgny Larsson den 13 november 1990 är det min förhoppning att det skall ske under år 1991. Jag sade också att det sannolikt skulle ske först under senare delen av året.

Jag vill inledningsvis erinra om att jag i proposition 1987/88:154 med förslag till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. förutskickade tillsättandet av dels en parlamentarisk kommitté för att se över exportbehovet, utlandssamarbetet och riktlinjerna för krigsmaterielexporten, dels en särskild utredare för att göra en översyn av krigsmaterielbegreppet. Den särskilde utredaren, universitetskanslern Gunnar Brodin, överlämnade sitt betänkande, Begreppet krigsmateriel (SOU 1989:66), i oktober 1989. Den parlamentariska kommittén överlämnade sitt betänkande, Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet (SOU 1989:102), i februari 1990. Bägge betänkandena var föremål för en bred remissbehandling under våren 1990.

Som Gudrun Schyman säger i sin interpellation pågår på grundval av utredningsbetänkandena och remissyttrandena ett propositionsarbete inom utrikesdepartementets handelsavdelning. I samband därmed behandlas också vissa förslag, som framfördes i den s.k. medborgarkommissionens rapport om svensk vapenexport i maj 1988 (SOU 1988:15). Det gäller bl.a. frågan om en sammanslagning av lagarna om utförsel resp. tillverkning av krigsmateriel samt frågan om lagfästning av vissa övergripande kriterier för export av krigsmateriel från Sverige.

Som jag framhöll då jag besvarade Torgny Larssons fråga är propositions-

arbetet mycket omfattande och tidskrävande. Det har dessutom något försenats i förhållande till den ursprungliga tidsplan som Gudrun Schyman refererar till, på grund av att den parlamentariska kommittén lämnade sitt betänkande drygt fyra månader senare än beräknat. De sista remissyttrandena kom därför in först under sommaren 1990.

Det viktigaste skälet till att propositionsarbetet måste ta ytterligare någon tid är att ett antal frågeställningar har aktualiserats, vilka kräver kompletterande utredningar. Det gäller bl.a. den här berörda frågan om lagfästning av riktlinjerna, som har viktiga konstitutionella aspekter, liksom frågan om inverkan av de folkrättsliga neutralitetsreglerna och FN-stadgans principer på våra egna exportregler.

Det kan i detta sammanhang erinras om att såväl 1988 års krigsmaterielexportutredning som även tidigare medborgarkommissionen behandlat frågan om lagfästning av riktlinjerna för krigsmaterielexporten. Gudrun Schyman säger att man därför kan utgå från de förslag som redan föreligger och att något mer utredningsarbete inte skulle behövas.

Jag delar inte Gudrun Schymans uppfattning på den punkten. De två nämnda utredningarna har som bekant kommit till olika ståndpunkter i just denna fråga, som har en rad konstitutionellt viktiga aspekter. De gäller framför allt regeringens politiska ansvar för de beslut som den enligt regeringsformen har att fatta. Samtidigt som de allmänna, grundläggande övervägandena i dessa frågor skall ha bredaste möjliga parlamentariska förankring, är det viktigt att regeringens ansvar för de förvaltningsbeslut det här gäller görs tydligt.

För att utforma de lagregler, som kan tillgodose dessa olika anspråk, krävs mycket noggranna överväganden. Enligt min uppfattning har vi på dessa punkter ännu inte ett fullständigt underlag. Det är nödvändigt med en fördjupad analys av flera grundläggande frågor, innan konkreta förslag till lagregler kan föreläggas riksdagen senare i år. Jag är därför för närvarande inte beredd att ta ställning till de detaljfrågor Gudrun Schyman ställer om riktlinjernas utformning.

Anf. 2 GUDRUN SCHYMAN (v):

Herr talman! Jag skall be att få tacka statsrådet så mycket för svaret. Den här interpellationen har enligt min mening blivit mer aktuell nu än då jag lämnade in den. Min och vänsterpartiets uppfattning i denna fråga är allmänt känd och klar. Vi säger nej till all vapenexport. Jag tycker att den senaste tidens utveckling med konflikten i Gulfen har visat att det kravet nog är det enda möjliga och rimliga att ställa sig, om man skall verka för internationell avspänning, fred och nedrustning. Men i väntan på att fler har förstått nödvändigheten av detta är vi naturligtvis intresserade av att få en mer restriktiv lagstiftning än den vi har i dag, eftersom den faktiskt inte verkar för att de begränsningar som man säger sig vilja ha efterlevs i praktiken.

Jag tycker att frågan om landet Irak och vapenexporten dit är ett mycket talande exempel. Jag har läst på litet i en skrift som utrikespolitiska institutet gav ut redan 1987 och som handlar om konflikten mellan Iran och Irak som pågick under många år. Den visar hur vapenexporten ökade under just den tid som kriget pågick. Ändå har de flesta länder, både USA och länderna i

Västeuropa, regler som är snarlika våra, dvs. att man i princip inte skall sälja vapen till länder som är i krig. Det visade sig alltså att Irak och Iran före 1980 hade mellan tre och fem vapenleverantörer vartdera. 1984 kunde sammanlagt 40 vapenexportörer identifieras. År 1987 är det drygt 60 länder som på ett eller annat sätt understödjer de krigförande parterna. 28 av de exporterande länderna säljer till bägge sidorna. Det finns en tabell i den nämnda skriften över vapenleveranser till Irak som visar att samtliga länder exporterade vapen till Irak – det gäller alltså åren 1980–1986. Det är inte så länge sedan och gäller de vapen som nu används. De flesta länder exporterade också till bägge parterna. Det enda land som inte exporterade vapen till Irak var Saudiarabien. Sverige finns naturligtvis också med på listan. Det har blivit väl känt under den senaste tiden att Sverige också har bidragit med de vapen som i dag används i konflikten.

Det här visar enligt min uppfattning på att frågan om vapenexport i dag är en nödvändig fråga att resa, inte bara nationellt i Sverige utan också internationellt. Det är nödvändigt att verka internationellt för en avveckling av vapenexporten. Det måste vara huvudfrågan. Jag skulle vilja att Anita Gradin uttalade sitt stöd för att internationellt verka för inte bara en begränsning och kontroll utan på sikt också ett förbud mot vapenexport.

Jag delar historieskrivningen i interpellationssvaret. Det som är intressant är det som står på s. 2 i svaret, där Anita Gradin talar om att det har kommit upp ett antal frågor som aktualiserar behovet av kompletterande utredningar. Det är litet kryptiskt uttryckt. Jag skulle vilja ha ett förtydligande. Jag förmodar att det här handlar om bl.a. konflikten i Gulfen, som nu ställer Sverige inför nya problem. Såvitt jag förstår innebär riktlinjerna för vapenexporten ett större svängrum för Sverige att fortsätta att exportera vapen till de allierade länderna, som deltar i kriget i Gulfen, än om dessa riktlinjer hade blivit lagfästa. Jag undrar om det är anledningen till att man nu dröjer. Enligt min uppfattning borde det här påskynda en skärpning av vår vapenexportlagstiftning, så att vi inte i onödan bidrar till att förlänga och utvidga konflikten.

Jag skulle vilja fråga Anita Gradin om det är detta som gör att man nu dröjer. Om det inte är så, borde det då vara så – där vill jag ha besked om det kommer att bli så – att regeringen vid varje regeringssammanträde framöver alltså har att ta ställning till utförsel av vapen som går till USA, England och andra länder som är krigförande i Gulfen. Då måste enligt de riktlinjer som vi har den svenska regeringen stoppa all vapenexport till dessa länder. Då vill jag fråga Anita Gradin om man tänker sig att göra det vid t.ex. regeringssammanträdet i morgon.

Jag vill vidare återigen ställa frågan: När kommer propositionen? Även om det nu finns komplikationer, måste det vara angeläget att snabbt komma till skott i denna fråga. Jag undrar om EGs diskussioner om en gemensam hållning och ett utvecklat samarbete på vapenindustrins, vapentillverkningens och vapenexportens område, som ju kommer att bli ett faktum och där det redan finns långt utarbetade riktlinjer för hur det skall se ut, också påverkar regeringens ställningstagande när man väntar med propositionen. Det är alltså tre frågor som jag vill ha svar på: När kommer propositionen, på vilket sätt påverkar konflikten i Gulfen och hur påverkar EG-samarbetet och har-

moniseringen och det framtida, enligt regeringens önskan, medlemskapet tidsfaktorn när det gäller att lägga fram en proposition? Jag tycker ändå att Anita Gradin skulle kunna svara på den enkla frågan: Var det socialdemokratiska kongressbeslutet ett beslut eller en åsikt?

Anf. 3 Statsrådet ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Jag håller med Gudrun Schyman om att vapenexportfrågan är en viktig fråga att diskutera, och det är viktigt att vi hanterar den på ett sätt som gör att vi inte hamnar i besvärliga situationer. Men samtidigt vill jag påpeka att vapenexport inte är förbjuden, utan den tillåts under vissa villkor i Sverige. Det är detta som utgör problemet.

Jag tror inte att det kommer en proposition under våren, eftersom alla de frågor som nu ligger på bordet för behandling gör att vi inte kommer att kunna arbeta fram en proposition. Vi har nämligen samtidigt arbetat med en proposition om massförstörelsevapen och liknande. Den är just färdig att gå till lagrådet. Riksdagen kan alltså behandla de delarna under våren. Det gäller framför allt de frågor som folkrättsdelegationen tog upp i sitt yttrande, där det sades att man hade negligerat den folkrättsliga analysen av neutralitetsreglerna. Man påpekade hur viktiga dessa var för krigsmaterielexporten. Jag tycker att delegationens påpekanden är mycket viktiga att ta hänsyn till. Därför håller vi på att göra en sådan analys inom regeringskansliet.

När jag nu tittar igenom hur krigsmaterielexporten har utvecklats kan jag konstatera att krigsmaterielexporten för år 1990 har minskat avsevärt. Värdet av under 1990 beviljade utförseltillstånd, som ju i viss mån avser export under flera följande år, uppgick till knappt 3 miljarder. Detta är att jämföra med 7,2 miljarder för 1989. Leveransvärdet år 1990 var preliminärt ca 3 miljarder, det var 6 miljarder för 1989. Jag tycker nog att den politik som vi nu bedriver också avspeglar sig i diskussionen.

När det gäller den socialdemokratiska partikongressen handlade det om ett uppdrag till partistyrelsen att verka i en viss riktning för krigsmaterielexporten. Uttalandet till den socialdemokratiska partistyrelsen tillsammans med alla andra synpunkter som vi har fått från remissinstanserna ligger naturligtvis till grund för diskussionen och kommer att finnas med i övervägandena när den dagen kommer.

När det gäller de förhandlingar inför ett EES-avtal som vi nu för med EG förekommer inga diskussioner om vapenexport. Jag förmodar att Gudrun Schyman syftar på vad som skulle kunna hända den dag då vi börjar att diskutera medlemskap. Det kan jag inte svara på i dag. Vi i regeringskansliet skall förbereda en medlemskapsansökan genom att göra analyser inom alla de områden som inte finns med i EES-förhandlingarna. Det gäller det ekonomiska området, det politiska samarbetet, och det gäller ett studium av det uttalande som man gjorde vid Romkonferensen där just vapenexport nämnts. Vi får återkomma till detta när det blir aktuellt och när det kan ligga på regeringens bord. Det enda som finns i dag – och det vet Gudrun Schyman – är samarbetet med enskilda EG-länder, t.ex. samarbetet mellan svensk försvarsindustri och brittisk. Sådant samarbete har förekommit under flera år.

Då det gäller den aktuella Gulf-krisen föreligger inga hinder, enligt rege-

ringens uppfattning, för tillstånd till utförsel av svenskt krigsmateriel till traditionella svenska mottagarländer som i dag deltar i de av FN sanktionerade militära åtgärderna mot Irak. Min taletid är slut, herr talman, varför jag ber att få återkomma.

Anf. 4 GUDRUN SCHYMAN (v):

Herr talman! Jag måste säga att det här är väldigt exceptionella uppgifter. Sverige kommer i dagens läge att exportera vapen till de krigförande länderna i Gulfen, därför att FN har sanktionerat de krigsåtgärder som pågår. Det innebär att FN-sanktionen står över svensk lagstiftning och de riktlinjer som vi har. Jag tycker att det är en intressant politisk tolkning om vem det är som bestämmer. Det kommer att bli mycket intressant för den svenska fredsopinionen att få höra att det är på det sättet som vår vapenexport regleras.

Det är mycket anmärkningsvärt att vi kommer att delta i en fortsatt krigföring i Persiska viken. Vår uppgift i detta fall är inte att försöka få ett slut på kriget, utan det är tydligen att förse de krigförande parterna med vapen. Det är, vad jag förstår, detta som man på regeringssammanträdet i morgon kommer att besluta om.

Anita Gradin säger att vapenexporten är förbjuden och att den tillåts bara under vissa villkor. Vi ser ju nu vilka villkoren är, och vi ser vad som händer med villkoren när det är krig. Jag visade också när det gällde fallet Irak att vapenexporten och antalet exportörer ökade. Det är när det är krig som vapenexporten tar fart, vapenindustrin snurrar som fortast och börsvärdena stiger. Det har vi också sett av den internationella reaktionen på den här konflikten. Jag måste säga att det är en mycket tråkig roll som Sverige spelar i det här sammanhanget.

I fråga om EG vet jag att den här frågan inte ingår i EES-avtalen. Men jag kan också ställa frågan om vad som händer vid ett medlemskap, eftersom regeringen är så säker på att Sverige skall göra en ansökan om medlemskap, trots att frågorna om försvarssamarbete, vapenindustrisamarbete och hela den säkerhetspolitiska frågan inte är klara. Ändå säger alla i dag att det blir resultatet, detta blir ett faktum. Då befarar jag naturligtvis att det spelar en roll när man skjuter upp framtagandet av propositionen. Om en proposition, enligt vilken vi lagfäster våra riktlinjer, skulle omöjliggöra för oss att t.ex. delta i den upprustning som kommer att ske vid Persiska viken bör väl den propositionen fram fort, så att vi har möjlighet att stoppa det som pågår och i stället verka för fredliga lösningar. Men det är tydligen inte regeringens uppfattning, i alla fall inte Anita Gradins uppfattning.

Det är märkligt att den socialdemokratiska kongressens beslut inte väger mer än andra remissinstansers uppfattning, när man har att ta ställning till om man skall lagfästa de riktlinjer som finns och göra de skärpningar som den socialdemokratiska kongressen faktiskt ville ha.

Anf. 5 Statsrådet ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Det är en mycket allvarlig situation som vi upplever vid Gulfen. Sverige är lika engagerat som många andra för att FN skall kunna spela en roll, vi skall delta och arbeta så att konflikten får en fredlig lösning.

Jag har försökt att tala om för Gudrun Schyman vilka formella regler som gäller i det här sammanhanget. Faktum är att några hinder i dag inte föreligger formellt för tillstånd till utförsel av krigsmateriel till traditionella svenska mottagarländer, som deltar i av FN sanktionerade militära åtgärder mot Irak. Skälen är att det enligt utförsellagen är regeringen som fattar beslut om utförsel av krigsmateriel. Vi följer de riktlinjer som vi har redovisat för riksdagen. Det regeringen skall göra är en totalbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Enligt de här riktlinjerna skall vi göra en avvägning mellan de försvarspolitiska skälen för export och de utrikes- och neutralitetspolitiska skälen mot en sådan export.

I riktlinjerna har det konstaterats att man när det gäller de nordiska länderna och de neutrala staterna i Europa inte behöver ta hänsyn till de utrikes- och neutralitetspolitiska skälen. Detsamma gäller för den fortsatta exporten till väststaterna, även i den unika situation som har uppstått i samband med Gulfkonflikten.

En viktig omständighet är här att Sverige genom medlemskapet 1946 är skyldigt att följa FN-stadgan, inkl. de beslut som FNs säkerhetsråd fattar när det gäller internationell fred och säkerhet. I det här fallet har säkerhetsrådet fattat beslut om resolution 678, den 29 november 1990. Den är tillämplig i de här fallen. I de här resolutionerna bemyndigar säkerhetsrådet de stater som samarbetar med Kuwaits regering att använda alla nödvändiga åtgärder för att förmå Irak att lämna Kuwait samt uppmanar alla medlemsstater, dvs. även Sverige, att lämna "appropriate support" till alla stater. Härav följer att Sverige har skyldighet att i positiv anda behandla eventuella framställningar. Vad som är "appropriate" avgörs i de enskilda fallen av regeringen. Det är de formella riktlinjerna som gäller här och detta är naturligtvis sådant som vi tar hänsyn till.

Samtidigt har vi naturligtvis också möjligheter att diskutera de här frågorna med parlamentariska nämnden. Vi skall inte springa i väg rakt ut i luften och bara handla. Detta är seriösa frågor. Sverige har inte stora ambitioner att i det här sammanhanget förse någon med vapen. Men det finns krigförande länder som redan har svenska vapen, precis som Gudrun Schyman sade. Det är korrekt. Det får vi vara medvetna om. Jag tycker att det viktiga som Sverige skall göra är, som Gudrun Schyman också säger, att på alla sätt försöka medverka till en fredlig lösning av den här konflikten.

Anf. 6 GUDRUN SCHYMAN (v):

Herr talman! Jag är överens med Anita Gradin om det senaste som hon sade. Sverige bör på alla sätt medverka till en fredlig lösning av den här konflikten. Men jag måste säga att vi i det här läget är djupt oense om medlen för detta. Jag kan inte tänka mig att Sverige bäst medverkar till en fredlig lösning i konflikten genom att förse de krigförande parterna med vapen.

Jag tycker också att det är ett konstigt cirkelresonemang som Anita Gradin för. Hon säger att Sverige är engagerat och att vi skall delta för att få en fredlig lösning. Ja visst, det finns inga hinder formellt för att vi skall stoppa vapenexport till de krigförande länderna nu. Men i våra riktlinjer om vapenexport, som säger att vi inte skall exportera till länder som utför krigshandlingar, finns väl de formella skälen. Det anser jag.

Sedan säger Anita Gradin, att eftersom vi är med i FN, måste vi följa de beslut som fattas där. Säkerhetsrådet, där vi inte är med, har utfärdat den här resolutionen. Sverige har inte protesterat, tråkigt nog, anser jag. Men det måste vara möjligt för oss att göra det. Det måste vara möjligt för oss att säga stopp, det här vill vi inte delta i, när vi ser hur konflikten utvecklar sig. Menar Anita Gradin att vi – om säkerhetsrådet nu säger att det måste utfärdas en resolution om att alla medlemsländer skall ställa upp med sina styrkor, eftersom de nuvarande styrkorna är slut – skall komma till Gulfen med väpnade styrkor? Har vi ingen möjlighet att bestämma själva? Jag menar att vi måste ha det.

Sedan talar Anita Gradin om vad "appropriate support" är. Det är en politisk tolkning, eller hur, som regeringen skall göra. Då måste det vara möjligt för regeringen att göra tolkningen att "appropriate support" i det här fallet är att inte exportera vapen. Det måste vara möjligt för regeringen att ta ansvar och i det här läget säga att vi inte exporterar fler vapen. Vi är medvetna om att det finns svenska vapen, beklagligtvis, skulle jag vilja säga. Men det behöver inte innebära att vi måste fortsätta att exportera vapen.

Menar Anita Gradin att det bästa sättet att uppnå fred i Mellanöstern i dag är att fortsätta kriget och den upptrappning med terrordåd osv. som pågår? Anita Gradin måste ha vetskapen att vapen kommer att försörja detta krig så länge som det finns vapen, höll jag på att säga. Skall vi delta i det spelet? Skall vi inte komma med andra konstruktiva lösningar på vad som behöver göras? Skall vi inte i dag kräva att kriget måste stoppas, att rustningen upphävs och att soldaterna dras tillbaka från alla håll och kanter, inkl. att Irak naturligtvis skall gå ut ur Kuwait? Skall vi fortsätta att delta i den militära upptrappning som pågår, i det övervåld som håller på att utvecklas vid Gulfen? Det kan väl inte vara "appropriate support" från ett land som säger sig vilja ha fred, nedrustning och internationell avspänning.

Jag vet inte vilka Anita Gradin har tänkt att diskutera med i den parlamentariska nämnden för att få mer moraliskt och politiskt stöd för att fortsätta denna vansinniga färd. Det kunde vara intressant att höra det. Jag är i alla fall övertygad om att de partier som motsätter sig detta, oppositionen och fredsopinionen, inte finns representerade i denna parlamentariska nämnd. Det vore i så fall intressantare att få den diskussionen här.

Anf. 7 Statsrådet ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Sverige deltar inte i den militära upptrappningen, tvärtom. Jag tycker att Sverige på olika sätt har försökt att vara en förmedlande länk för att detta krig inte skulle bryta ut, för att vi skulle hitta en fredlig lösning.

Jag har försökt att tala om för Gudrun Schyman vilka formella regler som gäller och vilka utgångspunkter vi har att utgå ifrån när vi skall ta ställning till de eventuella ansökningar som i den här situationen kan komma om vapenexport i olika sammanhang. Jag försöker inte att se till att vi skall få i väg en mängd vapen till dem som i dag är engagerade på den allierade sidan – självklart inte. Men de regler som gäller, Gudrun Schyman, de gäller, och dem måste jag och regeringen arbeta utifrån. Sedan måste man i precis varje enskilt ärende som kan komma göra som under alla andra förhållanden, fatta ett beslut. Det är också vad regeringen gör.

Talmannen anmälde att Gudrun Schyman anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

3 § Svar på interpellation 1990/91:124 om GATT-förhandlingarna

Anf. 8 Statsrådet ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Nic Grönvall har frågat mig dels vilka åtgärder den svenska regeringen avser vidta för att verka för att förhandlingarna inom Uruguayrundan snarast kan återupptas, dels om den svenska regeringen är beredd att företa något utspel inom jordbrukspolitikens område för att underlätta att nya förutsättningar för förhandlingarna inom GATT skapas.

Misslyckandet i Bryssel att nå fram till det eftersträvade förhandlingspaketet vill jag i första hand tillskriva bristen på politisk vilja och flexibilitet hos många av deltagarna. Hänsyn till protektionistiska egenintressen och allmän beslutsvånda ledde till ett allvarligt bakslag för frihandelssträvandena. Den utlösande faktorn till sammanbrottet i förhandlingarna blev visserligen motsättningarna på jordbruksområdet. Detta bör dock inte undanskymma det faktum att det finns stora svårigheter även på andra förhandlingsområden. En bidragande orsak till svårigheterna är också att förhandlingarna tillåtits fortgå i alltför långsam takt och utan tillräckligt stark ledning och klara direktiv.

Vad gäller jordbruksområdet blev förloppet i Bryssel att EG, efter flera dagars konsultationer, gick med på att göra separata åtaganden på de tre områdena internstöd, gränsskydd och exportsubventioner, något som varit ett absolut krav från USA och Cairnsgruppen, som är en sammansättning av stora jordbruksexportörer. Tyvärr kombinerade emellertid EG dessa åtaganden med vissa villkor, vilket motparterna fann oacceptabelt. Jordbruksförhandlingarna bröt därmed samman.

Eftersom deltagarna i förhandlingen redan när förhandlingarna inleddes 1986 hade beslutat att de 15 olika förhandlingsområdena skulle förhandlas parallellt och slutresultatet ses som ett odelbart paket, kunde några resultat inte heller uppnås på övriga förhandlingsområden. Samtliga förhandlingar ajournerades tills vidare, trots att framsteg gjorts på en del områden och i en del fall färdiga texter eller kompromisstexter tagits fram. Så hade bl.a. skett i tjänsteförhandlingen och kunde förutses på andra områden, som immaterialrätt, handelsrelaterade investeringsregler och skyddsklausuler. På områden som ursprungsregler, tullvärdeberäkningar, preshipment inspection och importlicenser blev överenskommelser klara.

Från svensk sida har vi lagt mycket stor vikt vid ett framgångsrikt slutförande av Uruguayrundan. Sverige var med som en av initiativtagarna vid sjösättandet av rundan. Vi har deltagit aktivt i samtliga förhandlingsgrupper under de drygt fyra år förhandlingarna har pågått. Vi har dessutom, i samarbete med övriga Norden, arbetat för att hitta kompromisser, tagit fram textförslag och allmänt visat flexibilitet i syfte att uppnå ett så långtgående förhandlingsresultat som möjligt.

Jag kan därför med gott samvete säga att Sverige gjort allt vad som legat i vår makt för att föra förhandlingarna i hamn. Bara det faktum att Sverige

tilldelades ordförandeskapet för två av de åtta förhandlingsgrupperna under Brysselmötet, tycker jag visar att Sverige uppfattats som en konstruktiv part av de övriga förhandlingsdeltagarna. Att sedan den politiska kompromissviljan fattades hos viktiga deltagare kan jag bara djupt beklaga. Det är därför min bestämda uppfattning att det ligger på dessas ansvar att ta de initiativ och visa den flexibilitet som behövs för att återuppta förhandlingarna.

Närmast väntar vi på en indikation om rörelse och förhandlingsberedskap på jordbruksområdet. Ett bidrag kan vara den jordbruksreform som diskuteras internt inom EG. Förhoppningsvis kan denna ge tillräckligt positiva signaler till bl.a. USA och Cairnsgruppen, för att dessa skall anse det värt att återkomma till förhandlingsbordet. Det är min uppfattning att såväl EG som USA är oroade över sakernas läge och därför är angelägna om att komma till en uppgörelse. Representanter för EG-kommissionen kommer dessutom att i slutet av januari resa runt och konsultera med såväl Cairnsgruppen som USA, något som ytterligare stärker förhoppningarna om att förhandlingarna skall kunna komma i gång igen i början av februari. Formellt ligger avgörandet hos GATTs generaldirektör, som av ministermötet i Bryssel fått i uppdrag att sammankalla till förhandlingar igen när han anser att förutsättningar finns för att fortsätta.

Detta utesluter naturligtvis inte att jag har varit och är i kontinuerlig kontakt med mina kolleger såväl inom Norden som ute i världen samt med GATT-sekretariatet, för att utröna vilka möjligheter som finns för att få i gång förhandlingarna igen. Jag framför också med eftertryck den svenska uppfattningen att det är av största vikt att förhandlingarna återupptas snarast. Rundan måste slutföras, om än i något mindre ambitiös form, så att frihandeln i världen får den förstärkning den så väl behöver.

Skulle utöver detta någon indikation komma om att ett svenskt agerande skulle kunna vara till hjälp, skall vi naturligtvis pröva detta i positiv anda. Jag vill dock understryka att Sveriges vikt i förhandlingen, och därmed vår förmåga att påverka de stora aktörerna, är begränsad.

När det gäller jordbruksförhandlingen har de svenska ställningstagandena inte byggt på att vi skulle stödja någon speciell part i förhandlingen. Våra ståndpunkter har helt och hållet grundats på våra egna nationella intressen. Vi har också utformat våra positioner med tanke på vad som är bäst såväl ur konsument- som producentsynpunkt.

Vår beslutade reform av den svenska jordbrukspolitiken har bl.a. inneburit att vi har varit beredda att göra mer långtgående åtaganden än EG och kunnat visa större flexibilitet. Det svenska erbjudandet i jordbruksförhandlingen innehöll bl.a. separata åtaganden beträffande internstöd, gränsskydd och exportsubventioner. Vi erbjöd också en större stödreducering än EG, och för exportsubventioner föreslog vi en totaleliminering, medan EG på denna punkt inte var berett att göra något åtagande alls. Förutom erbjudandet, som gjordes på nationell basis, har våra positioner endast påverkats av att vi i samtliga förhandlingsgrupper agerat på nordisk basis. Det är alltså inte helt korrekt att, som Nic Grönvall gör i sin interpellation, hävda att den svenska positionen i jordbruksförhandlingen i stor utsträckning överensstämt med EGs.

Sverige har, som framgår, inte heller på detta område utgjort något hinder

för framgång i förhandlingarna, utan tvärtom även här visat flexibilitet och försökt spela en konstruktiv roll. Jag har därför svårt att se att något individuellt svenskt utspel inom jordbrukspolitiken skulle kunna rubba den låsning som för närvarande råder. Jag vet dock att Mats Hellström nära följer utvecklingen, för att, om så är påkallat, bidra till processen på lämpligt sätt. Som framgått av vad jag tidigare sagt hyser jag dock hopp om att den interna processen hos bl.a. EG skall leda till att förhandlingarna snart kan återupptas.

Tills detta sker fortsätter Sverige naturligtvis sina sonderingar för att utröna hur andra förhandlingsparter ser på vikten av ett långtgående förhandlingspaket, vilka signaler som behövs för att man skall visa kompromissvilja och vilka områden man eventuellt kan tänka sig att lämna till ett senare skede. Vår ambition är fortsättningsvis att genom att visa engagemang, öppenhet och kompromissvilja utgöra ett inspirerande exempel för andra deltagare i Uruguayrundan.

Anf. 9 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret, som är både intressant och mycket grundligt utarbetat. Jag uppfattar det som en komplimang med avseende på vikten av den fråga som vi här skall diskutera. Både statsrådet och jag har ju den uppfattningen att GATT-rundan är av utomordentligt stor politisk betydelse för världens framtid. Jag skulle kunna säga, för att försöka vara litet strukturell, att jag beträffande svaret ser ett antal grunduttalanden som det är värt att observera.

För det första säger statsrådet, det framgår av texten på s. 3 i utdelade svar, att huvudinitiativet måste vila på dem som inte medverkade till att lösa det här problemet. Det kan man diskutera.

För det andra accepterar statsrådet att rundan skall avslutas i en mindre ambitiös form än den som vi lade fast i Punta del Este. Frågan om huruvida vi verkligen skall acceptera detta kan också diskuteras.

För det tredje markeras här att våra ståndpunkter har grundats på nationella intressen. Vi har låtit dessa dominera över internationella intressen. Vår beredvillighet att offra svenska positioner för internationell framgång har ännu så länge egentligen bara bestått i att vi har formulerat ett något längre gående och, framför allt, mera preciserat anbud i förhållande till EGs anbud.

För det fjärde säger statsrådet att hon har svårt att se att svenska initiativ skulle kunna påverka. I stället gäller det att även i fortsättningen visa t.ex. kompromissvilja.

Uppslaget till den här interpellationen och därmed till den debatt som jag skulle vilja föra är den mycket utpräglade situation som svensk jordbrukspolitik har hamnat i. I och med junibeslutet 1990 antogs en ny livsmedelspolitik som i stor utsträckning påverkar jordbrukspolitiken. Vidare gäller det EEA-förhandlingarna med den ganska svårhanterade 30-listan. Dessutom har ju vi i Sverige bestämt oss för att bli medlemmar i EG. Vi kommer alltså att ställa vårt jordbruk inför det faktum att det är nödvändigt att formulera beslutet från 1990 med avseende på två i en nära framtid liggande förändringar.

Det gäller då både anpassningen till 72-listan i EEA-förhandlingarna och anpassningen några år senare till EGs CAP.

Det är alltså stora krav som vi ställer på jordbrukarna och deras näring. Jag accepterar inte regeringens uttalande i budgetpropositionen om att svensk livsmedelspolitik skall innehålla ensidiga åtaganden när det gäller gränsskydd. Jag anser att det är att svika det jordbrukspolitiska beslutet och även jordbrukarna – något som vi bara inte kan göra.

Som jag ser saken öppnar sig nu en ny möjlighet för oss i GATT-sammanhang. Det handlar då om att på något vis angripa de tre låsningar som förefaller vara ett hinder när det gäller att nå framgång här. Man kan t.ex. så att säga bryta den nuvarande partsställningen. Cairnsgruppen och USA är ju oerhört starka förhandlingsparter som stöder varandra och som utgör en motivation när det gäller att upprätthålla en strikt hållning i jordbruksfrågorna.

Men vi kan också försöka – och där tycks statsrådet också ha haft vissa funderingar – bryta upp det paket med olika åtaganden som vi fastställde i Punta del Este. Man skulle kunna tänka sig att Sverige företrädde meningen att låta oss skilja ur jordbrukspolitiken och göra som vi har gjort förr – "let us agree not to agree". Jag vet dock att det är en omöjlighet med hänsyn till USAs hållning. Men det gäller att få dessa två motstående intressen att förstå att Sverige är berett att aktivt delta i ett arbete för GATT-rundans återupplivande och att vi i Sverige inser att jordbrukspolitiken därvidlag är en viktig bit.

Vi behöver alltså en nära kontakt med EG i framtiden, och vi behöver så tidigt som möjligt anpassa svensk jordbrukspolitik till EGs. Men framför allt måste vi försöka påverka EGs utveckling av CAP. Det gäller ju att mycket snart kunna se tendenser till öppning i GATT-förhandlingen. Till detta kommer att vi ser att de andra jordbruksländerna i Europa närmar sig Europas jordbrukspolitiska överväganden.

Av rapporter från Tyskland framgår att de fem nya tyska delstaterna och deras jordbrukspolitik är föremål för en inarbetning i det gamla Västtysklands jordbrukspolitik och dess åtaganden inom CAP. Vi vet ju att Ungern ingår i Cairnsgruppen och att Polen är en stor livsmedelsproducent. Det blir alltså ett helt nytt jordbrukspolitiskt scenario. Då är min fråga: Skulle det inte i detta läge vara en mycket god idé att nu, och utan upphåll, ta kontakt med EG och påbörja överläggningar om en samverkan med EGs jordbrukspolitiker för att faktiskt åstadkomma en alleuropeisk jordbrukspolitik som kunde innesluta Europas framtida utveckling? Därmed skulle vi så att säga få en helt ny fot att stå på när det gäller kontakterna med Cairns-länderna, som även fortsättningsvis är intresserade av att ha tillgång till Europas livsmedelsmarknad och där man alls inte är glad över nu rådande låsning och stillestånd.

Anf. 10 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Jag tycker naturligtvis att det är allvarligt att man i GATT-förhandlingarna i december inte kunde nå ett positivt resultat. Det är inte bra för världshandeln när det råder osäkerhet om vilka spelregler som skall gälla.

För att få en fungerande fri handel i världen är det nödvändigt att det finns

ett fast regelverk. Dessutom måste man nå positiva resultat i fråga om det mycket ambitiösa förhandlingsmandat som GATT har haft att arbeta med. Mot den bakgrunden är det bara att hoppas att resultatet i fortsättningen blir så positivt som det över huvud taget är möjligt och att man får i gång förhandlingarna. Det gäller ju också att åstadkomma en konstruktiv dialog, så att det blir möjligt att lösa upp de knutar som finns.

Liksom Nic Grönvall reagerar också jag på skrivningen i budgetpropositionen, något som av och till har antytts. Det gäller då detta med att Sverige skall göra ensidiga eftergifter på jordbrukets område. Jag tror att det skulle vara mycket allvarligt om Sverige – som ju är ett litet land, där jordbruket betyder mycket för både livsmedelsförsörjningen och sysselsättningen – på det här området gjorde eftergifter som inga andra länder skulle göra.

Vidare finns det ett annat mönster som är litet allvarligt när det gäller svenskt uppträdande på jordbruksområdet. Det gäller då anpassningen till USA. Jag tycker att vi i större utsträckning borde studera hur de andra europeiska länderna agerar, inte minst EG-länderna.

Riksdagen har beslutat om att vi skall ansöka om medlemskap i EG. Det handlar alltså om att vi skall ansluta oss till just EG. Däremot skall vi inte ansluta oss till USA och ansöka om medlemskap i USA.

Mot den bakgrunden är det väl rimligt att vi försöker forma en jordbrukspolitik som bättre överensstämmer med vad som gäller i den grupp som vi avser att ansöka om medlemskap i. Därför tror jag att det är viktigt att Sverige har en dialog med övriga länder i Europa, i första hand gäller det naturligtvis EG, för att forma bud som kan lösa upp de knutar som finns på jordbruksområdet. Jag tycker inte att det finns någon anledning för oss att vidta åtgärder och lägga fram förslag som är mer långtgående än vad t.o.m. USA i olika sammanhang kan förfäkta.

Anf. 11 Statsrådet ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Vad Uruguay-rundan framför allt gäller – jag tycker att det framgår klart och tydligt efter misslyckandena i Bryssel – är motsättningen mellan multilateralism och bilateralism. Detta bekymrar mig. Själva har vi ju hela tiden som det här jobbet har pågått fäst stor vikt vid åtgärder som just syftar till att stärka det multilaterala regelverket.

Vi har krävt av våra stora handelspartner att inte bara acceptera skrivningar om en striktare disciplin. Det gäller också ett åtagande att bättre respektera regelverket i praktisk handling, inte minst i fråga om resultaten av tvistlösningsprocessen. Vi menar ju att en rättvis handel – fair trade – innebär att alla varor från alla länder skall behandlas lika.

Dessutom är klausulen om mest gynnad nation GATTs grundprincip. Jag tycker att man under de här förhandlingarna kan se ett växande motstånd mot att denna princip får fullt genomslag, och det gäller på de flesta förhandlingsområden. Men vi kan hamna i den situationen att alternativet till en lyckad förhandling i GATT i själva verket blir att en mängd enskilda länder eller grupper träffar avtal som ersätter klausulen om mest gynnad nation och på det viset sätter nuvarande GATT-avtal ur spel. I det läget kan det bli handelskonflikter mellan sådana ländersammanslutningar.

Denna analys, slutsats, som jag har kommit fram till har gjort att jag i sam-

tal som jag har fört med många efter Bryssel har sagt att man kanske varit för ambitiös i Punta del Este beträffande de 15 förhandlingsområdena. Det har ju visat sig att det på ett par områden inte ens fanns texter framtagna från sekretariatet i Bryssel. I den här situationen får vi kanske sänka ambitionsgraden. Livet tar ju inte slut i och med ett nytt GATT-avtal. I stället kan man säga: De här områderna är mycket viktiga, och där har vi kommit mycket långt. Här kan vi nu försöka hitta ett paket. Det andra får stå kvar på dagordningen till senare då vi hittar lösningar. Det är de initiativ, försöken, till samtal som finns från vår sida.

När det gäller jordbruket är det korrekt att det svenska jordbruket kommer att vara med i diskussionerna och i arbetet beträffande EEA – eller EES, om någon föredrar den benämningen –, alltså förhandlingarna mellan EFTA och EG. Var vi hamnar på den listan vet vi inte. Den saken håller vi på att diskutera. Inför ett medlemskap blir naturligtvis EGs egen jordbrukspolitik aktuell. Jag är alldeles övertygad om riktigheten i mitt påstående när jag säger att herrarna kan följa upp den här interpellationen med ytterligare en fråga till min kollega Mats Hellström. Han kan säkert ge er en redogörelse för sitt arbete i rundan. Han var ju med och startade rundan och tog sedan över jordbruksfrågorna. Han har alltså varit mycket engagerad när det gäller att hjälpa till med att hitta lösningar – inte minst på jordbruksområdet, där han också gjorde en förtjänstfull insats i Bryssel för att åtminstone få de olika grupperingarna samman. Hans papper var ändå ett försök att åstadkomma ett diskussionsunderlag, för att ha något att utgå från, när det gällde att gå vidare i jordbruksdiskussionerna.

Efter Bryssel har han också ägnat sig åt att ta kontakter t.ex. med GATT-sekretariatet och med EG i Bryssel. Jag är, som sagt, övertygad om att Mats Hellström är villig att redovisa sina aktiviteter för kammaren och att sätta sitt arbete i relation till det som han står för när det gäller årets budgetproposition.

Till slut, herr talman, vill jag framhålla att jag är mycket angelägen om att vi på ett eller annat sätt skall föra rundan i hamn, för det har stor betydelse för ett litet exportberoende land som Sverige.

Anf. 12 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Jag tror att statsrådet skall uppfatta detta som ett tecken på den vikt som i varje fall jag fäster vid GATT-rundan. Jag ser denna Uruguayrunda som en historiskt viktig runda. Vi har ju GATTs jurisdiktion. Den har sina svagheter men också en styrka. En sak är dock alldeles säker: Om Uruguay-rundan misslyckas kommer GATT att vara försvagat under lång tid. Det är ett scenario som vi till varje pris måste undvika.

Statsrådet tar upp en diskussion med mig om jordbrukspolitiken, och det tackar jag för. Men hon hänvisar då till Mats Hellström. Därför vill jag för min del gärna ha sagt här att det gäller för regeringen, vilken regering vi än har, att avgöra vilket politiskt område som skall vara normgivande, som skall ta ledningen. Jag menar att det måste vara handelspolitiken som tar ledningen, som dominerar regeringens beslutsfattande och som i viss utsträckning tillåts påverka jordbrukspolitikens utformning.

I somliga sammanhang är GATT viktigare än svensk jordbrukspolitiks ut-

veckling, särskilt som vi i fortsättningen inte skall ha en sådan. Vi skall ju ha en europeisk jordbrukspolitik. Jag skulle vilja att statsrådet bekräftade att hon har samma syn på detta. Det är handelspolitiken som är ledande.

Sedan helt kort några reflexioner när det gäller de möjligheter som står till buds i det här sammanhanget. Antag att en signal skulle sändas om ett intresse för att Sverige etablerar en tullunion med EG inom jordbruksområdet, livsmedelshandelns område. När det gäller en hel del av de problem som vi har framför oss i EEA-förhandlingarna skulle bitarna komma på sin plats. Fisket skulle möjligen även i fortsättningen vara ett problem. Men man skulle få en ny miljö att lösa det problemet i.

72-listan skulle bli lättare, och vi skulle redan nu kunna börja diskutera en långsiktig svensk jordbrukspolitik anpassad till rådande förhållanden inom handelspolitiken.

Slutligen: När det gäller de risker som denna runda står inför och den möjlighet som en sänkt ambitionsnivå kan erbjuda vill jag gärna säga att vi nog ganska säkert vet att vi, om en lösning innefattande jordbruket inte skulle komma till stånd, skulle driva USA mot en långsamt ökande bilateralism inom handelspolitiken. Jag menar att vi inte får låta de andra vara de som skall lösa våra problem. Det handlar om stora svenska problem. Det finns därför alla skäl för oss i Sverige att vara en synnerligen aktiv förhandlingspartner. Detta skall inte uppfattas som kritik, statsrådet, utan som en uppmuntran till ytterligare aktiviteter.

Anf. 13 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Det tycks råda en betydande och bred enighet mellan oss som deltar i denna debatt om vikten av ett stabilt internationellt regelverk på handelns område samt att det är viktigt att respekten för GATT kan upprätthållas. Jag tror, i likhet med Nic Grönvall, att ett sammanbrott på detta område innebär att man inom ramen för GATT får problem att hitta vinnande lösningar. Det vore allvarligt om förhandlingarna resulterade i att man övergår till att träffa uppgörelser med ett antal större handelsnationer. Då skulle mindre nationer som Sverige, som har ett stort utrikeshandelsberoende och ett stort exportberoende, komma i en betydligt svårare situation.

Det är klart att ambitionsnivån kanske måste sänkas för att man skall kunna hitta lösningar och komma framåt. Så brukar det ju gå till i förhandlingar. När man inte målet till hundra procent, kanske man når det till nittio procent. Min fråga blir då: Anser sig regeringen ha nyckeln till att nå ett mindre ambitiöst avtal när man erbjuder generösare villkor, t.ex. att Sverige skulle dra ned på jordbrukets område? Är det detta som skall lösa upp knutarna? Eller räknar man med att med detta erbjudande som insatsvara i GATT-förhandlingarna kunna nå framgångar på andra områden? Jag anser att det vore olyckligt att använda svenskt jordbruk som bytesobjekt för att nå resultat i ett internationellt handelssystem. Det är allvarligt om man spelar hasard med det svenska jordbruket i en så viktig fråga.

Anf. 14 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! GATT presenteras i denna debatt – liksom i så många andra debatter – som lösningen på alla våra problem. Sveriges och världens pro-

blem skall lösas med hjälp av GATT. Om GATT-förhandlingar går i kvav, går i-världen i kvav. Det är budskapet. Men det finns problem med GATT som alltför sällan belyses. En del av dessa problem finns inom jordbruket.

När man diskuterar jordbruket och frihandelsavtal inom jordbrukets område, ser man på jordbruksprodukterna som på vilka andra industriprodukter som helst. Jordbrukets produkter skall framställas där det är mest rationellt. Vad innebär då detta? Jo, det innebär en produktion på de jordar och i det klimat där det växer bäst, eftersom det är billigast att odla där. Vad sjutton skall man göra med övriga jordar? Skall jordbruket i Norrland och i andra bergiga områden i världen läggas ned? Att bedriva jordbrukspolitik på samma sätt som man bedriver industripolitik kommer att leda till en katastrof.

Det här handlar om två helt olika saker. Jordbruket är ingen och kan aldrig bli någon industri. Därför måste ett frihandelsavtal när det gäller jordbrukets område se ut på ett helt annat sätt, annars kommer ett sådant avtal att skapa mycket stora miljöproblem och regionala problem. Dessutom kommer ett sådant avtal att gynna ett fortsatt industriellt jordbruk.

Ett annat problem med GATT är att många av de hinder som enskilda stater vill skapa för att t.ex. förhindra nedhuggning av regnskog eller förhindra försäljning av utrotningshotade träslag uppfattas av GATT som så att säga icke-tariffära handelshinder. Även många andra åtgärder som man vill vidta för att just skydda miljön uppfattas i GATT som icke-tariffära handelshinder. Det betyder alltså att vi måste bedriva en helt annan politik i GATT. Vi måste försöka få en inriktning på GATT-förhandlingarna som innebär att miljön blir en viktig beståndsdel och ett av målen. I GATTs ursprungstraktat står inte ens ordet miljö nämnt. Därför vill jag passa på tillfället att fråga Anita Gradin om man från svensk sida är beredd att kraftfullt driva dessa frågor.

Anf. 15 Statsrådet ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Låt mig förklara vad jag menar med att vi kanske får sänka ambitionsnivån i Uruguay-rundan. Jag är helt på det klara med att jordbruket måste finnas med i en slutlig paketlösning. Andra viktiga beståndsdelar är tjänster, eftersom varor och tjänster hör ihop i dagens internationella handelssystem. Det är även viktigt med textil och med sådana frågor som kan åstadkomma en balans mellan u-ländernas och västländernas intressen.

Till Claes Roxbergh vill jag säga att skälet till att jordbruket finns med på GATTs agenda är att många u-länders jordbruk slogs ut till följd av dumpning från industrivärlden. Jordbruket togs upp till diskussion för att man skulle få ett vettigt regelsystem, en balans och för att man skulle ta hänsyn till just u-länderna. På detta sätt kan man skapa ett regelsystem när det gäller jordbruksområdet, så att vi från de rika länderna inte skall bära oss så illa åt på den internationella marknaden som vi faktiskt gör. Förhållandet är alltså det motsatta.

Det andra som Sverige och många övriga länder har diskuterat, inte bara i GATT-förhandlingarna utan även i OECD och som också kommer att tas upp i UNCTAD 8 under hösten, är just miljöaspekter. Här måste det gå att skapa sådana regler, som också finns inom EG, att hälsa, miljö och säkerhet

skall kunna utgöra ingredienser i ett regelsystem som gäller för ett internationellt samarbete.

Nic Grönvall sade att vi från Sverige plötsligt hoppar direkt in i EFTA–EG–Europa-förhandlingarna. Visst skulle mycket kunna lösas med en tullunion och visst skulle man också kunna diskutera en tullunion i de pågående förhandlingarna. Men dessa kort finns inte med i den pågående förhandlingen, och det vet Nic Grönvall lika väl som jag. Det tåget har gått. Nu är vi inne i den sista fasen. Avtalstexter har börjat skrivas när det gäller jordbruksområdet. Jag kan inte heller se någon möjlighet att övriga EFTA-länder skulle ställa sig bakom detta. Principen är att vi har accepterat att inte diskutera en tullunion under denna omgång. En sådan diskussion kan bli aktuell i den senare förhandlingen.

Jag är medveten om jordbrukets betydelse i GATT-diskussionerna. Jag anser dock att många av er överdriver den betydelsen. Medan vi var i Bryssel sade jag till några att om Sverige skulle lösa jordbruksfrågan, skulle man nästa dag kunna läsa stora rubriker i någon av tidningarna om att nu kollapsar GATT, därför att man inte kommer överens i fråga om tjänstehandeln. Detta är alltså fler kommunicerande kärl. Därför måste vi behandla jordbruket seriöst, samtidigt som vi skall vara medvetna om att vi på några andra viktiga områden måste arbeta lika seriöst för att få i gång Uruguay-rundan. Annars blir det varken ett stort eller ett litet paket i slutändan.

Anf. 16 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Vi är i grunden oerhört ense om att GATT-rundan är värd alla uppoffringar, fru statsråd. Jag är väl medveten om att jordbruket måste vara med och att en hel del tåg har startat, varav vissa har nått stationen när det gäller EEA-förhandlingarna. Likafullt handlar politik mycket om att ge klara signaler och att ge uttryck för den egna färdriktningen och offerviljan. Dessutom handlar politik om att ge utrymme för en hel del taktik.

Den tanke som jag har fört fram syftar till att påverka den för närvarande rätt låsta partställningen – USA Cairns är en väldigt stark förhandlingsgrupp. Man kan inte nå en hållbar lösning på vare sig GATTs eller Europas jordbruksproblem med mindre än att man verkligen tar på sig ansvaret att formulera en alleuropeisk jordbrukspolitik. Om vi bara säger att vi vill göra det, visar enbart detta uttalande att vi är beredda att infoga oss i ett annat system. Detta skulle i sin tur skapa en ny förhandlingssituation i GATT.

Att sända signaler är just nu viktigt. Det var därför som jag framställde den här interpellationen till fru Gradin och inte till Mats Hellström. Jag ville få något slags stöd för att vi verkligen skall göra allt vi kan. Dessutom ville jag visa att här fanns ett uppslag när det gäller att rädda GATT-förhandlingarna.

Med all respekt för statsrådet Gradin vill jag ägna några sekunder åt Claes Roxberghs inlägg. Miljöpartiet bygger vidare på sina byggklotsar från leklådan. Man tror att världen är full av små enheter som kan behandlas var för sig. Klotsarna skall vara gröna, ingen människa skall ha något ont av dem och allt skall vara gott och stilla. Men världen hänger ihop, Claes Roxbergh. Det är ett system vi talar om. Vi talar om en ekonomi, vars olika enheter påverkar varandra. Man kan inte bara ställa sig upp och säga att det där med

handel är rätt så bra, men det är ju inte bra när man producerar livsmedel i det ena landet som är sämre än de livsmedel som produceras i det andra landet, samtidigt som det är en fri handel dessa länder emellan. GATT syftar till att skapa en uniform handel – med uniform handel menar jag naturligtvis en likformig handel, så nu inte detta uttryck missförstås – på lika villkor som bidrar till att u-länderna kan utveckla sin handel.

Jag vill påminna Claes Roxbergh om att en stor del av Uruguay-rundan är skapad för att Nord–Syd-konflikten skall kunna avvecklas så långt det över huvud taget är möjligt.

Anf. 17 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Den som inte lyssnar är Nic Grönvall. Han lyssnade inte på vad jag sade. Jag sade att det finns problem med GATT. Dessa problem ligger huvudsakligen inom jordbruksområdet. Man kan inte betrakta jordbruket och dess produkter som en industri, som arbetar under likartade villkor på olika ställen i världen. Det är just därför som vi miljöpartister inser att världen hänger ihop.

Det är Nic Grönvall som står för den snuttifierade världen när han menar att vi skall se till Sveriges intressen och att det är Sveriges export som är det viktiga. Vi måste ha ett helhetsperspektiv och ställa oss frågan hur effekten blir för världen i övrigt. Utgångspunkten är just en handel på lika villkor. Hur skall man i ett bergsområde där man odlar jordbruksprodukter kunna konkurrera med jordbruk på de bördigaste slätterna i ett annat område? Det säger sig självt att det är totalt omöjligt. Produktionen i bergsområdet kommer att slås ut om man inte vidtar några åtgärder.

En åtgärd som det enskilda landet kan vidta är att införa ett handelshinder. En annan åtgärd är att ge stöd till jordbruket. Men det enskilda landet måste ha en möjlighet att ta till tullar för att skydda jordbruksproduktionen.

Jag vill också peka på en annan motsättning i den här debatten, som Nic Grönvall står för. Nic Grönvall säger att han är en stor anhängare av en sameuropeisk handels- och jordbrukspolitik. Men det är inte sameuropeisk politik han förordar, utan det är en deleuropeisk politik, nämligen EGs politik. Det handlar faktiskt om en tullunion mellan Sverige och EG, där tullarna utgör en barriär gentemot den övriga världen. Ett av problemområdena i diskussionen inom GATT – det tror jag Anita Gradin håller med om – har varit just EG. EG är inte frihandelsvänligt.

Vi i miljöpartiet anser att handel i första hand skall bedrivas på lika villkor. Det betyder att Sverige inte skall konkurrera ut de producenter som finns i u-länderna, utan u-länderna skall konkurrera på samma villkor som vi. Därför behövs det fortfarande vissa skydd för handeln.

Talmannen anmälde att Nic Grönvall anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på interpellation 1990/91:93 om justitierådens löner m.m.

Anf. 18 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Herr talman! Nic Grönvall har mot bakgrund av vissa uppgifter i dagspressen frågat mig om jag är beredd att genomföra sådana lönereformer för landets högsta domare att dessa kan förbjudas att åta sig uppdrag vid sidan av domartjänsten.

Utgångspunkten för Nic Grönvalls fråga är att många justitieråd i betydande omfattning ägnar sig åt uppdrag vid sidan av sin tjänst som domare i högsta domstolen. Detta beror enligt Nic Grönvall på att justitierådens löner är så låga att det är nödvändigt för dem att skaffa sig extrainkomster. Om jag har förstått Nic Grönvall rätt, anser han att det måste införas ett förbud för justitieråd att åta sig bisysslor, detta för att justitierådens opartiskhet inte skall kunna sättas ifråga och för att de skall ägna tillräcklig tid och kraft åt dömandet i högsta domstolen. Ett sådant förbud förutsätter enligt Nic Grönvalls mening att justitierådens löner höjs.

Beträffande frågan om lönerna kan jag svara mycket kort. Men undantag för högsta domstolens ordförande ankommer det inte på regeringen att fastställa justitierådens löner. Det sköts av statens chefslönenämnd, utan inblandning av regeringen.

När det därefter gäller frågan om jag är beredd att införa ett totalt förbud för justitieråd att inneha bisysslor, har jag anledning att svara mera utförligt. Men först vill jag framhålla att det inte finns något som talar för att justitieråd – eller andra domare – har bisysslor och andra sidouppdrag i en sådan omfattning att det skulle gå ut över deras ordinarie arbetsuppgifter.

När det gäller de formella förutsättningarna för justitieråd att inneha bisysslor faller det sig naturligt att knyta an till att det i regeringsformen (1 kap. 9 §) slås fast att domstolarna i sin verksamhet skall beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet.

Det är självfallet av yttersta vikt att denna grundläggande objektivitetsprincip upprätthålls inom rättsskipningen. Därför måste mycket höga krav ställas på domarnas integritet och opartiskhet, och det är nödvändigt att begränsa domarnas rätt att åta sig vissa typer av uppdrag vid sidan om domartjänsten. En reglering med sådant syfte finns också. Genom en bestämmelse i lagen om offentlig anställning (6 kap. 1 §) förbjuds domare och andra offentligt anställda att inneha förtroendeskadliga bisysslor, dvs. sådana bisysslor som kan rubba förtroendet till deras opartiskhet i tjänsteutövningen. För domare finns vidare särskilda bestämmelser om jäv som utesluter en domare från handläggning av ett mål i vilket hans ställning till parterna eller saken kan innebära en fara från objektivitetssynpunkt.

Det är den enskilde domaren som själv skall avgöra om en bisyssla är förtroendeskadlig eller inte. Om domaren känner tveksamhet, har han eller hon rätt att få besked i frågan av sin arbetsgivare. För justitieråden lämnas ett sådant besked av regeringen.

Det finns vidare föreskrifter som tar sikte på att förhindra att domare åtar sig så många eller tidskrävande uppdrag att det går ut över arbetet i domstolen. För justitieråden finns en sådan bestämmelse i chefslöneavtalet (5 §). Enligt denna bestämmelse är ett justitieråd skyldig att uppge om och i vilken

omfattning som han eller hon innehar eller avser att åta sig bisysslor. Enligt avtalet kan regeringen besluta att ett justitieråd inte får åta sig en viss bisyssla eller att han eller hon skall upphöra med en bisyssla som inverkar hindrande på tjänsteutövningen.

I det här sammanhanget bör också uppmärksammas att justitieråden enligt rättegångsbalken (3 kap. 4 §) är förbjudna att inneha eller utöva andra ämbeten. Den bestämmelsen – och grunderna för den – är givetvis av intresse när det gäller att bedöma om ett justitieråd bör åta sig en viss bisyssla eller inte.

Enligt min uppfattning är de begränsningar i domarnas rätt att inneha bisysslor som jag nu redogjort för tillräckliga för att garantera såväl domstolens och justitierådens opartiskhet som kravet på att intrång inte får ske i den ordinarie verksamheten. Domare – inte minst ledamöterna i högsta domstolen – får för övrigt på grund av sin utbildning och yrkeserfarenhet anses ha särskilda förutsättningar att själva avgöra om en bisyssla är förtroendeskadlig eller olämplig av annan anledning. Jag anser därför att det inte är nödvändigt att införa ett sådant totalt förbud mot bisysslor som Nic Grönvall förespråkar.

Ett annat skäl mot ett sådant förbud är att det finns starka samhälleliga intressen som talar för att justitieråd och andra domare bör få åta sig vissa typer av bisysslor. Jag tänker då i första hand på utrednings- och lagstiftningsuppdrag. För att vi skall kunna behålla den höga kvaliteten i utredningsväsendet är det av största vikt att vi kan påräkna medverkan av landets främsta jurister. Med hänsyn till att ersättningen för ett uppdrag som kommittéordförande uppgår till 120 kr. per dag är det lätt att inse att justitieråden inte åtar sig sådana sysslor för pengarnas skull. Jag har svårt att se att denna typ av bisysslor skulle vara ägnad att minska tilltron till justitierådens opartiskhet.

En annan bisyssla som är vanlig bland justitieråd och andra domare är skiljemannauppdrag. Skiljeförfarandet används i stor omfattning som tvistlösningsintrument, främst i affärstvister och andra kommersiella mellanhavanden. Inte sällan har rättsförhållandet internationell anknytning. Skiljeförfarandet har en viktig funktion bl.a. genom att det är smidigt och snabbt. Från rättssäkerhetssynpunkt är det angeläget att det är erfarna och skickliga jurister som medverkar i skiljeförfaranden, och särskilt gäller detta den som är ordförande i en skiljenämnd eller verkar som ensam skiljeman. En naturlig grupp för rekrytering av dessa kategorier av skiljemän utgörs enligt min mening av justitieråden. Risken för förtroendeskada vid denna typ av skiljemannauppdrag kan typiskt sett bedömas som mycket liten, eftersom uppdraget inte härleder från endast den ena parten utan från bägge. Till detta kommer att skiljemannauppdrag kan ge justitieråden en värdefull inblick i enskild verksamhet, som kan vara till nytta i deras dömande i högsta domstolen.

Anf. 19 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret. Jag är särskilt glad över att det är så väl genomarbetat och att denna katalog över regler

har samlats i svaret. Det är värdefullt för framtida överväganden om denna fråga.

Jag får väl också säga att ingenting i svaret överraskar mig nämnvärt. Det här är ju en fråga som inte är av högsta angelägenhetsgrad i vår tid utan mer en fråga av utvecklingsnatur – hur vill vi se och utveckla vårt rättsväsende, och vilka instrument kan man använda för det? Jag tror att justitieministern och jag är alldeles ense om att domstolsväsendet är det förnämsta instrumentet för att utveckla ett lands rättspolitiska frågor och att högsta domstolen därvid har en helt unik roll.

Jag kanske skall säga att en hel del av de kommentarer som kan komma att göras under denna debatt också har avseende på regeringsråden, dvs. ledamöterna av regeringsrätten. Men för enkelhetens skull avser jag att tala om justitieråden.

Justitierådens ställning borde enligt min uppfattning vara – och på den punkten är det naturligtvis intressant att höra vad justitieministern själv säger i saken – sådan att den kan jämföras med den som råder i USA. Där är ledamöterna av högsta domstolen faktiskt kända av hela folket. Jag har tidigare framfört synpunkter i motionsform här i riksdagen på hur justitieråd utses. Och det vore intressant att mera i belysning av värdet av en allmänt aktad domarkår i högsta domstolen få veta litet om hur justitieministern ser just på frågan om hur justitieråden utses. Numera är det regeringen som utser justitieråden, och därför är det alltid risk för att det uppstår oro för att det sker politiska utseenden. I Amerika har man ett panelförfarande som jag anser tillfredsställer rättssäkerheten och lyfter fram domarnas ställning mycket mer än vad som är fallet med vårt nuvarande förfarande.

En domare som i en eller annan form arbetar med andra uppdrag utsätter sig för två saker. För det första minskar han sin ordinarie arbetstid. Det går inte att förneka att allt arbete måste utföras på någorlunda ordinarie arbetstid, och därmed minskar han den tid som han har tillgänglig för sin viktiga och svåra uppgift i högsta domstolen. För det andra kommer han i förbindelse med och i relation till parter, människor, företag och andra domare. Det gäller för alla de sysslor och möjligheter som justitieministern har pekat på. Det gäller kanske i särskilt hög grad skiljemannauppdragen, som det är mycket vanligt att justitieråd åtar sig. I detta sammanhang uppträder justitieråden ganska ofta som ordförande i skiljenämnd, men ibland som enskild skiljedomare och får där samverka med andra jurister och med partsintressen av olika slag och kan därefter utsättas för påståenden eller antydningar om särskilda relationer till enskilda parter.

När det gäller justitierådens verksamhet i lagstiftningsarbete såsom ordförande i utredande nämnder och annat är det alldeles klart att justitierådet därefter har en ytterligt speciell hållning till det rättsområdet. Han har där samarbetat med andra jurister som kanske skall döma i andra ärenden som vilar på denna domares uppfattningar när han då var ordförande i utredningsnämnden. Risken är, som jag ser det, mycket stor att denna domare, som har det högsta rättsskipande ansvaret i vårt land, i alltför hög grad i sin framtida verksamhet som domare och framför allt i sin relation till andra domare faller tillbaka på de uppfattningar som han intog i sin utredning.

Det är därför som jag anser att det främsta medlet att lyfta upp justitieråd-

dens ställning över varje misstanke och över varje möjlighet till antydan vore att införa ett förbud mot bisysslor. Då skulle det förbudet naturligtvis vara förenat med ett mycket rejält lönelyft. Vi måste komma ihåg, fru justitieminister, att en svensk dagstidning skrev om det här ämnet. Det gjorde den möjligen i syfte att sälja lösnummer, men också alldeles säkert därför att den tidningen betraktade detta som något som möjligen kunde vara ett allvarligt samhällsproblem. Och nog är det väl ändå ett allvarligt samhällsproblem när landets högsta domare till dels håller sin levnadsstandard uppe med olika former av bisysslor vid sidan av sin ansvarsfulla uppgift som domare.

Jag vill än en gång framföra mitt förslag, och det förefaller som om justitieministern i sin hand har möjlighet att lösa lönefrågan. Alldeles klart är väl att om regeringen höjer ordförandens lön så följer de övriga justitieråden efter med sina krav i chefslönenämnden. Den frågan är alltså inget problem.

Med det anförda, fru justitieminister, vill jag gärna ha era synpunkter på de svårigheter jag har pekat på när det gäller att upprätthålla oförvitligheten när en person har många olika sysslor.

Anf. 20 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Herr talman! Såvitt jag förstår av Nic Grönvalls inlägg är det framför allt skiljemannauppdragen som bekymrar honom. Jag hoppas därför att det krav på ett förbud mot bisysslor i varje fall inte skall gälla justitierådens medverkan i lagstiftningsprocessen. Att utesluta landets högsta jurister från det värdefulla bidrag de kan ge genom kommittéuppdrag vore verkligen att utarma rättsbildningen i Sverige.

När det gäller skiljemannauppdrag vill jag mot Nic Grönvall säga att jag anser det vara värdefullt att våra domare på alla nivåer har möjligheter att också engagera sig i den rättsskipning som sker inom ramen för skiljemannaförfarandet. Det är inget ovanligt för Sverige att domare har möjlighet att ta på sig den typen av uppdrag. Samma förhållanden gäller för övriga Norden.

För en domare som tar sådana uppdrag är det naturligtvis viktigt att det inte kan uppstå en situation där domarnas opartiskhet på något sätt kan komma i fråga. Det har också fattats regeringsbeslut som har inneburit att man har förbjudit domare att påta sig skiljemannauppdrag som har varit av oacceptabel karaktär. Det handlar om uppdrag från enskild part. Jag anser att det är viktigt att se på formerna för dessa uppdrag och i vilket sammanhang de tas. Alla skiljemannauppdrag är inte acceptabla.

Nic Grönvalls lösning på problemet går via lönerna. Jag är något förvånad över att han som utgångspunkt för sitt resonemang har att justitierådens engagemang i skiljemannaförfarande utgår från behovet av att skaffa sig högre inkomster. Nic Grönvall säger att det är ett allvarligt samhällsproblem att justitieråden för att livnära sig måste ta skiljemannauppdrag. Det kanske kan vara av intresse att höra vilka löner justitieråden för närvarande har. Helt riktigt har regeringen beslutat om ordförandens lön, och den är för närvarande 41 000 kr. i månaden. Övriga justitieråds lön är i dag 38 500 kr. Jag vill också peka på utvecklingen under senare år. Under drygt fyra år har det skett en ökning av justitierådens löner från 24 000 kr. i månaden till 38 500 kr. Jag skulle tro att justitieråden ägnar sig åt skiljemannauppdrag och lagstiftande uppdrag inte i första hand för att kunna livnära sig utan för att de

anser att det är värdefulla uppgifter, där de kan bidra till rättsutvecklingen i vårt land och öka sin egen kompetens såsom domare.

Anf. 21 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Nej, det är alldeles självklart så, fru justitieminister, att dessa män och kvinnor inte arbetar på sin fritid med skiljeuppdrag för att de skall kunna livnära sig. Man kan livnära sig på en lön på 41 000 kr., och på 38 500 kr. också för den delen. Men det handlar om att åstadkomma en slutpost i domarkarriären som återger domarkarriären attraktivitet för unga jurister som har läggning för domaryrket. Och det handlar om att rätt avlöna och belöna personer som genom långvariga studier, doktorsexamen och framgångsrik verksamhet i domaryrket eller i andra juristyrken har visat att de besitter den speciella förmåga som en domare måste ha. Det handlar om att belöna dem på ett rimligt sätt. Och då tycker jag inte, det måste jag säga, att de löner som justitieministern korrekt återgav är rimliga. Jag anser att det är en orimlig belöning för en lång och tung juristgärning, och den ger inte domarkarriären den karisma och den åtråvärdhet som vi behöver ge domarbanan för att åter få dit de bästa juristerna vårt land kan producera.

Justitieministern säger att det finns skiljemannauppdrag som inte är lämpliga. Däri ligger enligt mitt sätt att se svaret på min frågeställning, nämligen att om det finns något skiljemannauppdrag som inte är lämpligt så kan förekomsten av skiljemannauppdrag innebära att justitieråden generellt kan ifrågasättas för att de ägnar sig åt enskild domarverksamhet. Det skulle vi kunna undanröja om vi ställde kravet på dem att avstå från det och i stället gav dem en ekonomisk omständighet som hade två goda egenskaper, dels att det ställs högre krav på dem, dels att man därigenom skapar denna attraktivitet i domarkarriären.

När det gäller lagstiftningsverksamheten är justitieråden en stor resurs. Men jag vill gärna erinra justitieministern om den helt nyligen framlagda propositionen om ersättare för justitieråd och dess avsikter. Det tycker jag i så fall skulle vara en alldeles rimlig lösning bl.a. för att undanröja den generande omständigheten att justitieråden ersätts med 120 kr. per dag. Det är en skam. Det kostar ju mer att administrera bidraget än att betala ut det. Men vi skulle framför allt också undanröja invändningen att dessa domare åsidosatte sin väsentliga uppgift i högsta domstolen under den tid de sitter som utredningschefer i viktiga lagkommittéer och annat. Jag tycker att justitieministern skall överväga att ålägga justitieråden att under perioden då de tar stora utredningsuppdrag utträda ur domarverksamheten och låta en ersättare inträda för dem.

Anf. 22 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Herr talman! Jag delar Nic Grönvalls uppfattning så till vida att jag anser att det är mycket viktigt att vi ser till att domarbanan är en attraktiv yrkesbana för dugliga unga jurister. Det är också skälet till att vi under senare år har lagt ner mycken möda på att vidta åtgärder som gör att domstolsväsendet kan fungera på ett sådant sätt att det blir attraktivt att arbeta i det.

Men det handlar inte bara om löner, även om jag också anser att löner är en viktig fråga. Det är också andra typer av åtgärder som måste till. Det

handlar om arbetssituationen i våra domstolar. Det handlar om intresse i själva arbetet – hur arbetsuppgifterna är utformade och vilka möjligheter man har att åta sig uppdrag vid sidan av som är av stort intresse. Jag tror att Nic Grönvall underskattar våra domare avsevärt när han tror att det är enbart slutlönen i högsta domstolen som avgör attraktiviteten för den banan hos unga jurister. Jag tror också att det har mycket stor betydelse vad innehållet i arbetet i domaryrket ger. Och därvidlag tror jag faktiskt att frågan om bisysslor har en viss betydelse i sammanhanget.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1990/91:114 om folk- och bostadsräkningen

Anf. 23 Civilminister BENGT K Å JOHANSSON (s):
Herr talman! Margitta Edgren har frågat mig

- om FoB 90s relation till Europakonventionen,
- om uppgiftsinsamling för forskning utan att precisera ändamålet med forskningen är i överensstämmelse med datalagen,
- om FoB 90s användbarhet vid ett stort bortfall,
- om hur utfallet av FoB 90 kommer att påverka eventuella förslag till folkbokföringar under åren framöver samt
- om hur jag ser på bortfallet och hur jag ämnar öka tilliten hos medborgarna för den datainsamling som anses nödvändig.

Mina svar är följande.

När det gäller frågan om FoB 90s relation till Europakonventionen och om ändamålet överensstämmer med datalagen så framgår såväl av Europarådets dataskyddskonvention och rekommendation om forskning och statistik som av den svenska datalagen att ändamålet skall vara klart definierat. Ändamålet anger ramen för hur ett register får utnyttjas. Genom FoB-lagen (SFS 1989:329, ändrad 1989:908) har riksdagen slagit fast att ändamålet med FoB 90 är att framställa statistik, dvs. att framställa avidentifierat material. Därutöver har riksdagen preciserat att statistiken skall användas för samhällsplanering, forskning och allmän information.

Den restriktiva ändamålsregleringen har också kommit till uttryck i FoB-lagen genom bevarandebestämmelsen. Så snart det av SCB upprättade registret över FoB 90 inte längre behövs för framställning av den anslagsfinansierade statistiken, skall det lämnas över till riksarkivet för förvaring.

Europakonventionen har omsatts till regler i den inhemska lagstiftningen, nämligen i den svenska datalagen. Det är också med utgångspunkt i denna som datainspektionen yttrat sig över förslaget till FoB-lag. Datainspektionen har inte haft något att erinra mot ändamålspreciseringen.

Frågan om FoB 90s användbarhet om bortfallet blir stort och om uppgifterna har förvanskats är det för tidigt att besvara. Vi vet ännu inte hur stort bortfallet kommer att bli och det har ännu inte gjorts någon genomgång av FoB 90s kvalitet efter genomförandet.

SCB har nyligen skickat ut en påminnelse till 598 000 personer. Erfaren-

hetsmässigt leder påminnelsen till att en stor del av dem som inte svarar i första omgången då lämnar in sina uppgifter. Målet är naturligtvis att nå en svarsfrekvens som är jämförbar med tidigare undersökningar. Vi kan redan konstatera att antalet svar som har kommit in har ökat väsentligt efter påminnelsen. Vid internationella jämförelser har de svenska folk- och bostadsräkningarna normalt en hög svarsfrekvens.

I folk- och bostadsräkningen görs en kontrollundersökning, som har till syfte att kontrollera kvaliteten i framtagen statistik. Den skall visa om lämnade uppgifter förvanskats så mycket att det skulle minska undersökningens användbarhet. Personer som lämnat blanketter med uppenbart felaktiga uppgifter får dock en omedelbar anmodan att lämna in ny blankett. De rapporter FoB-kontoren lämnat till SCB visar att det är relativt få som medvetet förvanskat svaren.

Frågan om hur utfallet av FoB 90 kommer att påverka eventuella förslag till folkbokföringar under åren framöver förstår jag inte. Det finns numera inte någon koppling mellan folk- och bostadsräkningen och den löpande folkbokföringen.

Avslutningsvis har Margitta Edgren frågat mig hur jag ämnar öka tilliten hos medborgarna för den datainsamling som bedöms vara nödvändig i framtiden.

Jag menar att framför allt tre aspekter är avgörande. Den ena är att förberedelsearbetet görs mycket grundligt, såsom i FoB 90, och att de som varit med och fattat besluten tar ansvar för dem. Den andra är att de uppgifter som medborgarna lämnar uppfattas som nödvändiga och att de används. Den tredje är att uppgifterna hanteras på ett sätt som medborgarna känner förtroende för.

Det är alltid nödvändigt att fortlöpande pröva inriktning och omfattning av denna typ av undersökningar och i vilken grad de kommer till nytta. Det är hela tiden en avvägning mellan nytta, kostnader och människors attityder. Jag vill erinra om att nuvarande folk- och bostadsräkning har en helt annan uppläggning än de räkningar som genomfördes på 60-talet. Jag vill också erinra om att den av regeringen tillsatta statistikkommissionen för 1990 års folk- och bostadsräkning arbetar med frågor som rör framtida folk- och bostadsräkningar. Integritetsskyddet och datasäkerheten måste vidare ses över kontinuerligt och förbättras både vad gäller lagstiftning och teknik. Jag kan i detta sammanhang nämna översynen av datalagen, arbetet med registerlagar på olika områden samt nya krypteringsmetoder.

För egen del tror jag inte att man kan klara sig utan det slag av uppgifter som FoB-materialet representerar om vi vill göra anspråk på att kunna analysera samhällsförändringar och samhällstillstånd.

Anf. 24 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Jag tackar för svaret. Att jag skrev min interpellation utlöstes av att jag läste protokollet från frågedebatten mellan Claes Roxbergh och civilministern i december. På en fråga hur det kunde komma sig att ett mindre antal skickade in uppgifter till FoB 90 svarade civilministern att det berodde på de villoläror som spreds. Jag blev upprörd över detta uttalande, för jag tycker att det speglar en sådan nedlåtenhet och en brist på respekt för

vanliga människors förmåga att avgöra i vilken mån de känner sig kränkta i sin integritet eller känner intrång. Denna känsla är faktiskt olika hos oss alla, och vi måste ta hänsyn till den mest känsliga nivån.

När det gäller kvalitetsfrågorna sade finansutskottet i sitt betänkande om FoB 90 att om kvaliteten på materialet skall bli bra måste svarsfrekvensen vara hög. FoB 85 hade en svarsfrekvens på 91,1 % efter vitesföreläggande. Svarsfrekvensen för FoB 90 verkar faktiskt bli sämre. I december hade 700 000 människor inte skickat in uppgifterna, och nu har man sänt ut drygt 600 000 påminnelser. Detta tyder på att bortfallet blir större än tidigare. Vilket bortfall anser civilministern att man skall kunna acceptera för att kvaliteten på materialet skall kunna fylla finansutskottets krav?

Till detta kan föras den debatt och den rapport som riksrevisionsverket nu har publicerat om kvaliteten på dataregister och datainsamling i allmänhet. Verket säger att det finns mängder av fel och att statistiken blir missvisande när den används för andra syften än dem som den har insamlats för. Riksrevisionsverkets slutsats är att det är omöjligt att bygga upp felfria dataregister. Dessa register, som i sig inte är felfria och som i sig har en svarsfrekvens som inte håller en tillräcklig kvalitet, skall nu ligga till grund för planering och forskning för framtiden. Jag vill fråga civilministern om det över huvud taget är möjligt att använda materialet som det är tänkt.

Sedan är frågan om förfarandet överensstämmer med Europakonventionen. Artikel 5 i konventionen säger att uppgifter inte får lagras i identifierbart skick längre än nödvändigt. Ändå finns samtliga FoB sedan 1960 lagrade på magnetband på individnivå. Är detta i överensstämmelse med artikel 5 i Europakonventionen? Hur skall vi uppfylla artikel 8, som säger att varje människa som är registrerad skall kunna få bekräftat huruvida personuppgifterna stämmer och få sig tillskickade uppgifterna i begriplig form? Samma artikel säger att man skall kunna få upprättelse om uppgifterna är felaktiga. Vilken beredskap, civilministern, finns det om sex miljoner svenskar vill ha utdrag ur och rättelse införd i FoB-registret?

Artikel 6 säger att uppgifter som kan avslöja rasursprung, politiska åsikter, hälsa och sexualliv inte får registreras. Hur stämmer detta med blankettens fråga nr 6 som gäller samboende, där det homosexuella samboendet stökar till det? Den som inte har fyllt i den rutan skall inte få böta, men att inte fylla i den kan också tolkas av människor med smutsiga motiv. Vad är avsikten med att utländska namn skall skrivas fonetiskt? Avslöja rasursprung kan det definitivt.

Jag är mycket medveten om att Sverige inte är juridiskt bundet av konventionen i Europarådet, men moraliskt borde vi rätta oss efter den.

Under åren årens lopp har det också skett en förskjutning i ändamålet med FoB-undersökningarna från administrativ planering till mera forskningsändamål. Därmed menar jag att internationella forskningsetiska regler borde gälla. De säger att alla undersökningar skall bygga på informerat samtycke och möjlighet att hoppa av och sluta medverka när som helst under processen.

Självfallet skall vi ha en seriös och fri forskning, men den får hålla sig till de metoder som är socialt och mänskligt acceptabla och inte bara till vad som

är tekniskt möjligt. Med forskningens frihet följer även ett ansvar. Därför stiftades en datalag.

Avslutningsvis, herr civilminister. Att inte skicka in dessa uppgifter är en folklig protest mot vad som uppfattas som registrerande för registrerandets egen skull och en protest mot integritetsintrång. Förtroendet ökar inte ens av att det vetenskapliga rådet på SCB med en lång rad professorer uppmanas att ge sig in i debatten för att svenskarna skall få en positivare inställning till datainsamlingar. I tider då samhället skall spara miljoner och miljarder ger vi ut 200 miljoner på att samla in uppgifter som finns eller som inte används. Svenskarna är mera förnuftiga än så.

För datainsamlingar torde loppet vara kört under överskådlig tid. För oss politiker handlar det nu om att bygga upp ett nytt förtroende. Det gör hot om böter knappast. Den riktigt stora frågan, civilministern, är: Hur bygger vi upp detta förtroende?

Anf. 25 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Jag vill anknyta till den debatt som jag och civilministern förde före jul. Civilministern säger att riksdagen har slagit fast att ändamålet för FoB 90 är att framställa statistik, dvs. att framställa avidentifierat material. Därutöver har riksdagen preciserat att statistiken skall användas för samhällsplanering, forskning och allmän information.

Jag frågar mig återigen, som jag gjorde under den debatten: Varför i hela friden måste vi ha ett identifierat material ned på individnivå för att framställa ett avidentifierat material? Det begriper jag inte, och jag skulle gärna vilja ha svar på den frågan.

Ytterligare ett problem är att detta material skall överlämnas till riksarkivet för förvaring i på individnivå identifierat skick. Återigen samma fråga: Varför i hela friden skall vi kunna läsa att Johansson i Henån bodde på det och det viset? Det saknar totalt intresse. Det räcker att veta att si och så många i Henån bodde på det viset.

Förra gången fick jag inte något vettigt svar från civilministern på frågan varför man skulle göra så. Jag har ännu inte hört någon i debatten föra fram ett vettigt argument för att man måste ha det på det här sättet.

Det naturliga vore självfallet att när ett sådant här material har insamlats – jag ifrågasätter dock kraftigt att det över huvud taget skulle ske i denna form – skulle den första åtgärden vara att avidentifiera materialet. Sedan kan vi använda det för vetenskapliga studier av olika slag, för samhällsplanering och annat, och då är det också ofarligt för individen. För att vi skall kunna skapa ett förtroende hos allmänheten för denna typ av statistikinsamling menar jag att kravet är att det skall avidentifieras.

Jag tror inte att svenska folket kommer att acceptera nuvarande ordning. Visserligen är det, om jag minns rätt, bara en trettiondedel av materialet som är speciellt insamlat, medan resten tas från befintliga register, men om hanteringen skall omfattas av ett förtroende från svenska folket måste vi lägga upp detta på ett annat sätt.

Anf. 26 Civilminister BENGT K Å JOHANSSON (s):

Herr talman! Jo, Margitta Edgren, jag står för att det har spritts i hög grad vilseledande information i samband med FoB-insamlingen. Jag tycker att det

är generande för många att man har bidragit till det och att så få har varit beredda att upprätthålla någonting som vi faktiskt har förberett under lång tid. Vi har verkligen försökt att tränga igenom alla de problem som finns och skapa förutsättningar både för att man skulle få en bred parlamentarisk enighet kring insamlingen i utredningssammanhang och för att man sedan i riksdagen skulle veta vad uppgifterna är till för.

Det bortfall som det handlar om är fortfarande betydande, men genom den påminnelse som har gått ut har nu antalet inkomna svar stigit så att det motsvarar 94 % av materialet. Det är långt mer än vad man i andra länder anser behövs för att det skall vara rimligt att göra denna typ av statistikinsamling. I USA går man ut och knackar på dörrarna för att få en folk- och bostadsräkning. Sådana görs i alla länder, och det har dessutom utfärdats en rekommendation att det skall göras just under 1990. I Norge har man en svarsnivå på 75 %, vilket man givetvis är bekymrad över, men man anser ändå inte att pengarna för detta är bortkastade.

Vi har av tradition en mycket hög svarsfrekvens i de här undersökningarna, och det tycker jag är mycket viktigt för tillförlitligheten, användbarheten och relevansen vad gäller de uppgifter som kommer in.

Jag har, Margitta Edgren, ganska noggrant gått igenom det som står i Europarådets konvention. Jag vet inte hur mycket Margitta Edgren har trängt in i konventionen, men jag har läst den och tycker nog att det både i dess formuleringar och i utvecklingen av konventionstexten är alldeles tydligt att man har velat möjliggöra denna typ av undersökningar, för att t.ex. underlätta bedrivandet av forskning på viktiga medicinska områden.

Det talas i de förklarande texterna uttryckligen om att det är viktigt att man inte hindrar personuppgifter för forskning om t.ex. barns utveckling, hjärtsjukdomar, medicinska behandlingars effektivitet, viktiga socialpolitiska åtgärder osv. Man tar alltså upp just sådant som är ett viktigt syfte med folk- och bostadsräkningen.

I det sammanhanget vill jag säga till Claes Roxbergh att skälet till att man inte avidentifierar uppgifterna är att de skall vara användbara vid t.ex. epidemiologiska undersökningar. Om man skall kunna kartlägga i vilken utsträckning det finns samband mellan bostadsort, yrke och olika typer av sjukdomar, kan man inte avidentifiera detta. Då måste man kunna spegla samvariansen, och oavsett om man använder ett visst nummer eller personnummer eller hur det går till – det spelar ingen roll – är detta inte möjligt om man avidentifierar materialet.

Men det centrala, Claes Roxbergh, är ju att inget material lämnas ut till forskare i identifierat skick. Det är bara avidentifierat material eller statistiktabeller som lämnas ut. Vi bevarar vidare materialet i riksarkivet under fullständigt betryggande omständigheter. Inget missöde har kunnat påvisas i hanteringen av detta material under det trettiotal år som folk- och bostadsräkningarna har pågått.

Jag blir, Margitta Edgren, vidare litet upprörd över benägenheten att helt negligera forskarna vid SCB. Där är en representativ församling viktiga forskningsområden företrädda. Jag tycker att det är en ganska egendomlig slutsats att de berörda svenska forskarna, bara därför att de är knutna till SCB inte skulle vara intresserade av frågor som rör integritet och sekretess

eller skulle ha någon annan mening än att dessa frågor är mycket viktiga. De har naturligtvis yttrat sig mot bakgrund av att de är medvetna om hur viktigt detta material är för forskningen. Det är också denna typ av bedömningar som har legat till grund för genomförandet av denna undersökning.

Jag vill också säga till Margitta Edgren att hennes parti inte har ansett att folk- och bostadsräkningar är onödiga. Man tyckte inte att en sådan behövdes år 1990, men man har inte uttalat att de skulle vara fullständigt onödiga. I det avseendet intar såvitt jag förstår Margitta Edgren en särståndpunkt, inte bara i förhållande till de flesta som har debatterat dessa frågor utan också i förhållande till sitt eget parti.

Anf. 27 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Det är märkbart att civilministern helt undviker att bemöta mig när det gäller frågan om kvalitén på materialet. Det kan naturligtvis inte heller vara lätt med tanke på den rapport som nu finns från riksrevisionsverket.

Den avgörande frågan när det gäller människors vilja att vara med är ju om de vet vad materialet skall användas till. Det påstår civilministern att de vet, och det påstår jag att de inte vet. Så länge som ordet forskning inte definieras till sitt ändamål och syfte kan människor inte veta det; speciellt i ljuset av att materialet i sig – den ofantliga tillgången på material som kan användas för social och socialmedicinsk forskning – också kan framkalla behov av forskning inom områden där problemen och även lösningarna är kända.

Detta gäller t.ex. äldrevården, där vi ju har vetat – bl.a. genom folk- och bostadsräkningen – att vi har en åldrande befolkning som har speciella behov när det gäller sättet att bo och leva, och att det ökande antalet äldre människor medför behov av annorlunda vårdplatser, annorlunda boende och annorlunda sjukvård. Ändå har vi kaos i äldrevården. Det är ett exempel på sådant som bidrar till människors misstro till att de insamlade uppgifterna används på ett sätt som verkligen främjar samhällets förmåga att se framåt och lösa morgondagens problem.

När det gäller jämförelsen med utlandet är det ju så att 26 länder i Europa skall genomföra en folkräkning. Men man kan inte jämföra den med Sveriges. Utomlands är folkräkningen oftast frivillig, den innehåller inga personnummer – den medger alltså inga framtida samkörningar – och den är inte vitesförelagd; i och med frivilligheten finns det inga hot om böter. I Holland gjorde man 1983 en insamling som det visade sig att 20 % bojkottade. Den gör man ju inte om. I Tyskland 1987 var det ett oerhört motstånd och ett mycket stort bortfall. Det förklarades där av att man hade bistra erfarenheter av hur register hade använts under Tysklands historia, t.ex. av nazisterna då de ville få tag på sina fiender. Så glättad är alltså inte bilden om vi ser på Europa.

Jag vill avsluta med att säga att jag inte på något sätt är ute efter att misskreditera forskare i Sverige, men vi måste ändå vara realistiska. Forskare är som vanliga människor; de har fel, de har brister och de har förtjänster. Det finns ingen allmän känsla hos mig att de skulle avvika från detta. Men vad jag syftade på var att inte heller de får, även om syftet är gott, bryta mot de lagar som vi har i Sverige.

Anf. 28 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Civilministern beklagar att vi inte står upp och försvarar folk- och bostadsräkningen. Problemet är ju, menar jag, att den inte görs på ett sätt som går att försvara.

Sedan till frågan om avidentifiering och identifiering. När jag pratar om avidentifiering menar jag att namn och minst de fyra sista siffrorna i personnumret skall bort. De uppgifter civilminstern nämnde, bostadsort, yrke och ålder, är inga problem. De kan stå kvar. Men förutsättningen för det som jag menar med en avidentifiering är att man tar bort de uppgifter som gör att man kan peka ut en enskild person i materialet.

Jag återkommer alltså till frågan: Varför tas inte de här uppgifterna bort ur registret när de väl är insamlade? Jag tror att det kanske är så att oviljan att ta bort dessa uppgifter egentligen bara visar på det registreringsvansinne som finns. Det betyder alltså att det som en gång är registrerat skall bevaras för evärdlig tid.

Det finns ingen myndighet i det här landet som är beredd att släppa ifrån sig en uppgift som är registrerad. Är uppgiften registrerad skall den sparas. Det är problemet. Enda sättet att angripa detta är att se till att så litet som möjligt registreras. Men om det går att ändra inställningen, dvs. att saker och ting som registreras så småningom tas bort ur registren, är jag beredd att acceptera litet mera registrerande. Vi får välja på vilken sida vi skall utkämpa bataljen. I dag är jag beredd att kämpa för att vi skall registrera absolut så litet som möjligt, eftersom det inte går att ta bort uppgifter ur registren när de en gång är insamlade.

Anf. 29 Civilminister BENGT K Å JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag vet inte om jag gläder eller sätter ner humöret på Margitta Edgren om jag säger att 93,8% av dem som har fått blanketten har besvarat den. Det är en kraftig ökning med hjälp av det utskick som nyligen gjordes och som har nått många kanske först nu i dagarna. Det är också en kraftig ökning när det gäller Stockholm.

Jag vill inte ge mig in i en diskussion om de exakta statistiska effekterna av en eller annan procentnivå. Men det är en utomordentligt hög siffra jämfört med många länder.

Det intressanta, Margitta Edgren, är att alla länder anser sig behöva någon typ av folk- och bostadsräkning. Det kan hända att vi har en högre ambitionsnivå i vårt land och att vi därför är angelägna om att kunna följa viktiga samband, t.ex. hur arbetsmiljön utvecklas. Man har kanske inte vare sig möjlighet eller intresse i andra länder att göra den typen av konklusioner.

Jag har naturligtvis kommit att sysselsätta mig mycket med detta, bl.a. med vilken typ av material, undersökningar och forskarresultat som man kan få ut, bl.a. för den regionala och lokala samhällsplaneringen. Jag tycker att Margitta Edgren tecknar en nidbild när hon säger att det är kaos i äldrevården och att om det hade gjorts bra undersökningar hade det inte behövt vara så. Det sker nu en stor förändring av äldreomsorgen som bl.a. bygger på att vi vet ganska mycket om hur vårdbehoven förändras i vårt land. Detta är ett uttryck för att det behövs en hög ambitionsnivå för denna typ av material och undersökningar för att undvika att det blir svårigheter att veta hur

t.ex. efterfrågan på olika typer av vård utvecklas. Slutsatsen av Margitta Edgrens egna resonemang är att man bör göra allt för att medverka till att det görs bra undersökningar, inte sprida olika typer av villoläror.

I de propositioner, i det material som finns, i de rapporter som finns från SCB, finns det tillräckligt med underlag för att kunna ta ställning till om informationen är viktig eller ej. Man kan inte begära att varje enskild person som får detta brev med posten skall veta vilken betydelse denna information har för olika forskningsändamål eller för samhällsplaneringen. Men vi som är politiker har en uppgift att både sätta oss in i materialet och att försvara det, om vi har kommit till slutsatsen att materialet är viktigt. Man kan allmänt falla för populistiska drag i diskussionen och säga att detta är farligt för integriteten. Men alla som har sysslat med denna typ av frågor vet att denna information hanteras med yttersta varsamhet. Datainspektionen har varit inkopplad, och allt görs för att ingen skall behöva känna det som om de ganska få uppgifterna på blanketten lämnas ut på ett sätt som skulle kunna rubba den enskildes integritet.

Jag vill till Claes Roxbergh säga att man självfallet skulle kunna ha ett material som var mer suddigt, men då blir också rapporterna mer suddiga. Jag förstår egentligen inte vad det gör för skillnad att behålla materialet under utomordentligt trygga former i riksarkivet, så att det kan användas för precisa analyser av t.ex. sambandet mellan arbetsmiljö, yrke och socialmedicinska och medicinska effekter. Det finns inget som helst intresse att behålla identifieringen av den anledningen att man på något sätt skulle vara intresserad av individen. Ingen har någonsin kunnat hävda, Claes Roxbergh, att materialet använts på det sättet.

Margitta Edgren sade att också forskarna måste följa de lagar vi har. Jag förstår ännu mindre vad Margitta Edgren är ute efter när hon nu åter kastar sig över forskarna. Vem har hävdat att forskarna inte följer dessa lagar eller att de skulle ha en annan tolkning av lagstiftningen på detta område när det gäller hur materialet från folk- och bostadsräkningen får användas? Jag har inte hört talas om att det skulle finnas någon annan uppfattning om detta. Det forskarna har gjort är att de har motiverat varför detta material är viktigt, och de har angett hur det kan och skall användas för forskningen. Att de i detta sammanhang på något sätt gör våld på lagstiftningen har jag inte hört talats om.

Anf. 30 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Min tes är, och det påstår jag även om civilministern låtsas om att han inte förstår det, att en avidentifiering av materialet inte ger någon suddighet. Jag menar att det går precis lika bra att göra vetenskapliga undersökningar med detta material utan att t.ex. veta att det är Johansson i Henån som är en viss person, detta under förutsättning att uppgifter om ålder, yrke och andra faktorer finns kvar. Det är inget som helst problem.

Civilministerns inställning tycks vara: Har vi nu registrerat dessa uppgifter och de hittills inte har missbrukats, kan de väl lika gärna få vara kvar. Det är den inställningen som är så katastrofal. Om det finns uppgifter som vi inte har någon användning för, och som ökar människors misstroende, varför då inte ta bort dem?

Anf. 31 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Det jag syftade på var att man på datainspektionen ansett sig tvingad att i höstas anmäla Karolinska institutet till åklagare, eftersom det efter åratals påstötningar ändå inte uppfyllt datalagens bestämmelser om hur registren skall hanteras. Det var vad jag syftade på när jag sade att också forskarna måste följa datalagen.

En fråga som också är intressant i detta sammanhang är om kommunerna använder det underlag och de möjligheter de får genom FoB för sin kommunala planering. Enkäter visar att väldigt många kommuner fortfarande inte använt uppgifterna från år 1985. Detta visar att kommunerna anser att de inte har något behov av dessa uppgifter eller att de kan skaffa dem på något annat sätt för att få kontroll över kommunens problem.

Skall materialet vara underlag för den forskning som vi alla är beroende av, måste vi inse att kvalitetsfrågorna är viktiga. Jag delar den uppfattningen. Det går inte i praktiken att samla in uppgifter om människor som är relevanta i ett sammanhang och sedan använda dem i ett helt annat, eftersom det är helt omöjligt att definiera frågorna. Inte ens så enkla frågor som: Är ni gift? Var bor ni? kan besvaras med fullständig otvetydighet i alla situationer. Det är svårt att hålla kvaliteten uppe i dessa register där man dels samlar in nya uppgifter, dels samkör dem med uppgifter från andra register. Att det är omöjligt att bygga ett felfritt datasystem har vi så smått insett. Det går inte. Men detta felaktiga eller icke felfria dataregister använder vi för andra uppgifter, vi använder det för samhällsplanering osv. Det är inte meningsfullt att göra detta.

Anf. 32 Civilminister BENGT K Å JOHANSSON (s):

Herr talman! Den diskussion som Claes Roxbergh och jag hamnar i blir lätt teknisk. Hur skall man kunna använda ett material där individerna är identifierbara och därigenom kan följas för att få fram specifika ting? Det är viktigt att komma ihåg att när man t.ex. i epidemiologiska studier skall följa individer måste man veta vad de är för individer, t.ex. vid befolkningsomflyttningar. Inte därför att de är intresserade av individen – Johansson i Henån känner jag, men honom känner inte forskarna när de får ut detta material. Det lämnas inte ut något sådant material; de är inte intresserade av det materialet.

Vi kan t.ex. inte göra något åt att människor blir sjuka. Däremot är det viktigt att veta om samma personer som finns på en viss ort vid ett visst tillfälle kanske har fått vissa sjukdomar och om man kanske kan se variationer i hälsomönstret av betydelse för om slutsatser om hur samhällsutvecklingen går i vårt land. Jag tycker att detta snarast är en teknisk diskussion, Claes Roxbergh, som det finns all anledning att föra med forskarna för ta reda på om de kan hantera det här på ett annat sätt, med mindre grad av precision osv.

Jag har låtit mig övertygas om att om man avidentifierar materialet i riksarkivet och därigenom inte längre vet vad det är för individer, inte vet namnet osv., blir det här materialet väsentligt annorlunda, mindre användbart, och för vissa mycket viktiga syften, framför allt när det gäller långtidsstudier, blir det helt ointressant.

Kommunerna köper mängder av FoB-statistik, Margitta Edgren. Det framgår inte alltid. Varken i fullmäktige eller i nämnden talar man om att det kommer därifrån. Materialet finns alltså tillgängligt.

När det gäller kvalitetsfrågorna så görs det särskilda studier av att kvaliteten upprätthålls. Jag är glad, trots desinformation, att vi nu i det här materialet har fått en bättre kvalitet och fler som har lämnat uppgifter.

Får jag avslutningsvis säga att jag tycker att en del av den här debatten är antiintellektuell i den meningen att man inte har respekt för att vi försöker skaffa oss information av detta slag. Det är ganska enkelt att säga: Varför skall vi lämna en massa uppgifter? – som om statistik över huvud taget bara är till för att besvära människor. Det är faktiskt inte fallet. Jag tycker nog att det i vissa hänseenden kan sägas vittna om bristande intresse när man tycker att det bara är onödigt att samla in statistik, t.ex. i folk- och bostadsräkningen.

Talmannen anmälde att Margitta Edgren och Claes Roxbergh anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1990/91:K22–K31 till konstitutionsutskottet

7 § Meddelande om information från regeringen

Anf. 33 TALMANNEN:

Kammarens sammanträde i morgon, torsdagen den 24 januari, kl. 14.30 inleds med att statsrådet Lena Hjelm-Wallén lämnar information om katastrofinsatser rörande Mellanöstern och Afrika.

8 § Anmälan om interpellation

Anmäldes att följande interpellation framställts

den 23 januari

1990/91:132 av *Paul Ciszuk* (mp) till försvarsministern om vapenfri tjänst:

Riksdagen gav i höstas (1990/91:FöU4) regeringen till känna att "den är beredd att frångå sin tidigare restriktiva inställning till att avskaffa det nuvarande prövningsförfarandet" vad gäller vapenfri tjänst inom värnpliktssystemet. Den ansåg vidare "att den nuvarande prövningen bör ersättas med en annan ordning som lägger ett större ansvar på den enskilde".

Riksdagen framhöll också "det orättvisa i systemet genom att det ger verbalt begåvade bättre förutsättningar att få sina ansökningar beviljade".

Riksdagen hade förståelse för att en del sökande kan uppleva prövningen som kränkande. Ett behållande av systemet framstod enligt riksdagens mening "än mera omotiverat genom att antalet frikallelser från värnpliktstjänstgöringen av andra skäl påtagligt ökat under senare år".

Riksdagens tillkännagivande gjordes med anledning av fyra motioner (s, fp, vp och mp) där man i två yrkade på förändring av nuvarande system och i två på att prövningsförfarandet skulle avskaffas.

Regeringen har i budgetpropositionen aviserat intresse för förslag om att värnpliktiga skall kunna rekryteras direkt till civilförsvaret eller till en samhällstjänst inom sjukvården. Motioner finns om att nuvarande värnpliktssystem borde utvecklas och ges uppgifter inte bara inom nuvarande totalförsvar utan även inom miljövård, naturvård och människovård. Många skäl talar för en sådan utveckling – inte minst möjligheterna att härigenom behålla den demokratiskt värdefulla värnpliktsprincipen och att hålla en mera flexibel militär beredskap. Den militärteknologiska utvecklingen har medfört att man, som framgår av överbefälhavarens utredningar, endast med kraftigt utökad budget kan både anskaffa moderna stridsfarkoster (JAS-Gripen, stridsvagnar osv.) och vapenutbilda alla värnpliktiga.

Förutom de mänskliga skäl, som alltid funnits mot prövningsförfarandet, finns nu således också starka försvarspolitiska och ekonomiska skäl emot. Ett i någon form bibehållet prövningsförfarande hindrar, så vitt jag förstår, att man utvidgar värnpliktens verksamhetsområde. Det går ju exempelvis inte att vid mönstringen direkt placera en del värnpliktiga vid civilförsvaret och samtidigt neka dem som av samvetsskäl önskar civil försvarstjänst detta.

Man blir därför ytterligt förvånad över att, enligt uppgifter som lämnats till de vapenfrias organisation, regeringens arbetsgrupp i ärendet inte överväger en avveckling av prövningsförfarandet utan tolkar riksdagens beslut som om det endast gällde att finna någon ny förenklad form för prövningsförfarandet.

Mot denna bakgrund vill jag fråga försvarsministern:

1. Är det ekonomiskt möjligt att ge alla vapenföra en bra och meningsfull utbildning för deltagande i militärt försvar?
2. Kan ett prövningsförfarande bibehållas om 20 % av de värnpliktiga friställs av andra skäl än samvetsskäl?
3. Finns det behov av rekrytering av ungdomar till det civila försvaret?
4. Kan en vapenfriprövning förenas med samtidig direkt rekrytering av en del värnpliktiga till civilförsvaret?
5. Bör Sveriges försvar framgent bygga på allmän värnplikt?

9 § Anmälan om fråga

Anmäldes att följande fråga framställts

den 23 januari

1990/91:353 av *Maria Leissner* (fp) till statsrådet Maj-Lis Lööw om avvisningsbeslut rörande turkbulgarer:

Avvisningar av asylsökande till länder som är berörda av konflikten i Persiska viken har skjutits upp tills vidare på grund av säkerhetsläget. Vissa av de turkbulgariska asylsökande som fått avslag har då planerat att i stället ta sig till Turkiet, vilket de har rätt till. För närvarande är Turkiet dock inte berett att ta emot dem med hänvisning till kriget.

Jag vill därför fråga invandrarministern om regeringen är beredd att på grund av säkerhetsläget tillfälligt uppskjuta avvisningarna av de turkbulgarer som planerat att resa till Turkiet.

10 § Kammaren åtskildes kl. 11.21.

Förhandlingarna leddes av talmannen.

Vid protokollet

OLOF MARCUSSON

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Onsdagen den 23 januari

1 § Justering av protokoll 1
2 § Svar på interpellation 1990/91:122 om framtida svensk vapenexport 1
Statsrådet Anita Gradin (s)
Gudrun Schyman (v)
3 § Svar på interpellation 1990/91:124 om GATT-förhandlingarna . . 8
Statsrådet Anita Gradin (s)
Nic Grönvall (m)
Per-Ola Eriksson (c)
Claes Roxbergh (mp)
4 § Svar på interpellation 1990/91:93 om justitieråd ens löner m.m. . . 18
Justitieminister Laila Freivalds (s)
Nic Grönvall (m)
5 § Svar på interpellation 1990/91:114 om folk- och bostadsräkningen 23
Civilminister Bengt K Å Johansson (s)
Margitta Edgren (fp)
Claes Roxbergh (mp)
6 § Hänvisning av ärenden till utskott 32
7 § Meddelande om information från regeringen 32
Talmannen
8 § Anmälan om interpellation
1990/91:132 av Paul Ciszuk (mp) om vapenfri tjänst 33
9 § Anmälan om fråga
1990/91:353 av Maria Leissner (fp) om avvisningsbeslut rörande turkbulgarer 34

gotab 97737, Stockholm 1991